

Hyvinvointi, terveys ja arjen turvallisuus koronatilanteessa

Ylitarkastaja Sanna Ylitalo ja
korkeakouluharjoittelija
Maria-Kaisa Lehtonen

Lapin aluehallintovirasto

Perusturva, oikeuspalvelut ja luvat

Hyvinvointi, terveys ja arjen turvallisuus koronatilanteessa

12.1.2021

Painos

Julkaisun tekijät

Sanna Ylitalo, Maria-Kaisa Lehtonen

Aluehallintovirastojen julkaisuja 100/2021

ISSN 2343-3132 (Verkkojulkaisu)

Rovaniemi

2021

Tekijät Ylitarkastaja Sanna Ylitalo, korkeakouluharjoittelija Maria-Kaisa Lehtonen	Julkaisuaika 12.1.2021
	Toimeksiantajat(t) -
	Toimielimen asettamispäivä -

Julkaisunnimi
Hyvinvointi, terveys ja arjen turvallisuus koronatilanteessa

Tiivistelmä

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen toimet ovat tärkeitä myös poikkeusoloissa. Ihmisen psyykinen jaksaminen on koetuksella, fyysinen kunto ja toimintakyky voivat heikentyä. Sosiaalisten kontaktien vähentyminen voi osaltaan lisätä syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämällä voidaan vähentää koronakriisin aiheuttamia haittoja ennalta, voidaan vastata paremmin syntyviin palvelutarpeisiin, sekä tuetaan ihmisten paluuta arkeen koronakriisin jälkeen.

Lapin aluehallintovirasto kartoitti Lapin kuntien hyvinvointia, terveyttä ja arjen turvallisuutta tukevia toimintoja ja palveluita koronatilanteessa. Tavoitteena oli koota tietoa kuntien koronatilanteen aikaisista toimintamalleista ja käytännöistä, joita kunnat voivat hyödyntää jatkossa kuntalaisten hyvinvointi-, terveys-, ja turvallisuustyössä. Kysely toteutettiin syyskuussa 2020. Tässä raportissa esitetyt tulokset kuvaavat Lapin aluehallintoviraston toimialueen kuntien koronatilanteen aikaisia ongelmia ja haasteita sekä toimintoja ja palveluja vertaamalla niitä valtakunnallisiin vastaaviin tuloksiin. Lisäksi raportissa kuvataan kuntien jatkuvuudenhallintaa, tiedottamista ja yhteistyörakenteita. Raportin antamaa tietoa toivotaan käsiteltävän ja hyödynnettävän kunnissa poikkeustilanteessa sekä normaalina aikana.

Tulosten mukaan Lapissa lasten ja lapsiperheiden, nuorten, työikäisten sekä ikääntyneiden sisäiset ongelmat ovat kyselyn mukaan lisääntyneet lähes kaikissa kyselyyn vastanneissa kunnissa. Tulokset vastaavat valtakunnallisia tuloksia. Palvelujen saatavuuden varmistamiseksi palveluja on yhteensovitetty. Monialainen yhteistyö on lisääntynyt ja uusia toimintamalleja on otettu käyttöön, mitä hyödynnetään jatkossakin. Kotiin vietävät palvelut ovat monipuolistuneet ja sähköiset palvelut on otettu laajasti käyttöön. Henkilöstöpulaa on syntynyt tietyillä aloilla henkilöstön siirtojen vuoksi. Koronatilanne on vaikuttanut heikommassa asemassa oleviin ihmisiin vahvemmin. Hoitoon pääsy on heikentynyt perusterveydenhuollossa ja jonot sekä hoitovelka ovat kasvaneet. Niin yksittäisten henkilöiden kuin perheiden taloustilanne on heikentynyt.

Koronatilanne on vahvistanut laaja-alaista kuntien, järjestöjen, sairaanhoitopiirien ja maakunnallisten toimijoiden yhteistyötä ja kumppanuutta. Yhteistyö on syventynyt käytännön toiminnassa ja on osittain muuttumassa sopimukselliseksi. Joissain kunnissa on koettu, että valmiussuunnittelu ja sen toteuttaminen on "lapsen kengissä" ja se kaipaa päivittämistä, kehittämistä sekä koulutusta. Koronatilanteen tehokkaan ja asianmukaisen johtamisen rooli on korostunut, esimerkiksi tilannekuvat ja tiedotus. Kuntien jatkuvuudenhallintaan on osallistunut eri tahoja.

Vaikka koronavirusepidemian toinen aalto tätä kirjoittaessa jyllää maassamme, niin valoa on kuitenkin näkyvissä. Tammikuussa 2021 päästään todennäköisesti aloittamaan kansalaisten rokottaminen koronavirusinfektiota vastaan. Kaikesta huolimatta koronavirusepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin, talouteen ja koko yhteiskuntaan kestävät vielä pitkään.

Asiasanat

-

ISSN (painettu)

-

ISBN (painettu)

-

ISSN (verkkójulkaisu)

2343-3132

ISBN (verkkójulkaisu)

-

Kokonaissivumäärä

42

Kieli

Suomi

Hinta

-

Julkaisija

Lapin aluehallintovirasto

Paino

Rovaniemi

Sisällysluettelo

1	Hyvinvoinnin, terveyden ja yhteisöllisyyden vahvistamisen rooli poikkeusoloissa	6
1.1	Toimien kohdentaminen poikkeusoloissa	6
1.2	Poikkeusoloissa tuki ja palvelut toimivat toisin	6
1.3	Koronatilanteen valtakunnallisten kyselyjen tuloksia	7
1.4	Hyvinvointi, terveys ja arjen turvallisuus koronatilanteessa -kuntakysely	10
2	Lasten ja lapsiperheiden palvelut ja toiminnot koronatilanteessa	10
3	Nuorten palvelut ja toiminnot koronatilanteessa	14
4	Työikäisten palvelut ja toiminnot koronatilanteessa	19
5	Ikääntyneiden palvelut ja toiminnot koronatilanteessa	22
6	Osallisuus ja tiedottaminen	25
7	Jatkuvuudenhallinta koronatilanteessa	28
8	Yhteistyötahot	31
8.1	Järjestöt	31
8.1.1	Toimintaympäristön muutos korona-aikana	32
8.1.2	Yhteistyömuodot ja uudet innovaatiot korona-aikana	33
8.1.3	Pysyväksi jäävät uuden toiminnan muodot	33
8.2	Sairaanhoidopiirit	33
8.3	Lapin liitto	35
9	Johtopäätökset ja nykytila	36
9.1	Alueellinen varautuminen ja tilannekuva	38
9.2	Koronaepidemian nykytila	38
10	Lähteet	39

1 Hyvinvoinnin, terveyden ja yhteisöllisyyden vahvistamisen rooli poikkeusoloissa

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen toimet ovat tärkeitä myös poikkeusoloissa, jolloin ihmisten psyykinen jaksaminen on koetuksella. Lisäksi fyysinen kunto ja toimintakyky voi heikentyä. Poikkeusoloissa sosiaaliset kontaktit voivat katketa ja tämä voi osaltaan lisätä syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimilla pyritään vähentämään koronakriisin aiheuttamia haittoja ennalta, ehkäistään palvelutarpeen lisääntymistä sekä tuetaan ihmisten paluuta arkeen koronakriisin jälkeen (STM 2020).

1.1 Toimien kohdentaminen poikkeusoloissa

Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistäviä toimia kohdennetaan poikkeusoloissa. Lapsiperheiden, nuorten, työikäisten ja ikääntyneiden arjen tuen tarpeet eroavat toisistaan (STM 2020). Haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien arvioidaan kärsivän eniten koronaepidemiasta (THL 2020 covid nopea). Haavoittuvassa asemassa olevia ovat muun muassa lapsiperheet, joissa on ongelmia arjen hallinnassa, ikääntyneet, mielenterveysongelmista kärsivät, maahanmuuttajat, vammaiset, asunnottomat, työttömät ja vähävaraiset sekä päihdeongelmaiset. Toiminnassa on erityisen tärkeää tunnistaa ne henkilöt, jotka ovat palvelujen ulkopuolella, eivät kykene käyttämään digitaalisia palveluja ja yksin asuvat henkilöt sekä ihmiset, joiden läheiset ovat kaukana (STM 2020).

Arjen hyvinvointia edistää poikkeavissa oloissa useat eri tekijät kuten kodin arki-rutiinit, liikkuminen, monipuolinen ravitsemus ja säännöllinen ateriarytmi, stressin hallinta, yhteisöllisyys ja ihmissuhteet, päihdeettömyys sekä oma ja läheisten turvallisuus. Informaatio ja tukimateriaali tukevat arjessa pärjäämistä poikkeusoloissa (STM 2020).

1.2 Poikkeusoloissa tuki ja palvelut toimivat toisin

Poikkeusolojen hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimien osalta on tärkeää hyödyntää jo olemassa olevia verkostoja ja resursseja, mutta luoda lisäksi uusia työmuotoja ja tapoja kohdentaa resurssit. Yhteistyö kunnan, seurakunnan, järjestöjen ja yritysten kesken on oleellista, jotta tukitoimia voidaan sovittaa yhteen ja vastata myös heikommassa asemassa olevien tarpeisiin. Vapaaehtoistyön koordinoinnilla voidaan tukea ihmisten arkea turvallisesti (STM 2020).

Koronatilanteen myötä palveluvalikoimaa on valtakunnallisesti kavennettu ja palvelumuodoissa on painotettu etänä annettavia digitaalisia palveluja (THL 2020 covid nopea). Tällaisia palveluja järjestettäessä on huomioitava ihmiset, joilla digipalveluiden käyttö ei ole mahdollista. Palveluita on myös määräaikaisesti voitu sulkea tai keskeyttää ja tähän liittyy riski hoidon keskeytymisestä ja ihmisten vetäytymisestä hoidon parista (STM 2020).

1.3 Koronatilanteen valtakunnallisten kyselyjen tuloksia

Oppilashuolto syksyllä 2020 viikko 41

Aluehallintovirastot ja opetus- ja kulttuuriministeriö ovat keränneet suomalaisilta perusopetuksen järjestäjiltä viikolla 41 Covid19 –tilanteeseen liittyen oppilashuoltoon liittyvää ajantasatietoa päivältä 6.10. Kyselyyn vastasi Lapin aluehallintoviraston alueen kunnista 15 kuntaa ja 2 yksityistä perusopetuksen järjestäjää. Aiheina olivat oppilashuollon palveluiden tarve, oppilashuollon palveluiden riittävyys tarpeeseen nähden, monialaisen yhteistyön ja yhteisöllisen oppilashuollon toteutuminen syksyllä 2020 sekä oppilashuollon palveluiden tarjoamistavat etäopetuksessa oleville.

Valtakunnallisesti 67 % vastaajista arvioi kuraattoripalveluiden tarpeen lisääntyneen tai lisääntyneen merkittävästi. Yhteensä 53 % vastaajista arvioi psykologipalveluiden tarpeen lisääntyneen tai lisääntyneen merkittävästi. Lähes puolet (47 %) vastaajista arvioi terveydenhoitajapalveluiden tarpeen lisääntyneen tai lisääntyneen merkittävästi.

Lapin kunnista 53,3 % arvioi kuraattoripalvelujen ja 60 % psykologin palvelujen tarpeen pysyneen ennallaan. Sen sijaan 53,3 % arvioi terveydenhoitajan palvelutarpeen lisääntyneen. Vastaajista 80 % arvioi oppilashuollon palvelutarpeen pysyneen ennallaan.

Lapin kunnissa on tarpeeseen nähden hyvin tarjolla kuraattoripalveluja, hyvin tai kohtalaisesti psykologipalveluja ja hyvin tarpeeseen nähden terveydenhoitajan ja lääkärin palveluja. Monialaisessa asiantuntijaryhmässä tapahtuvan ja yksilöllisen oppilashuollon toteutuminen on syksyn aikana pysynyt ennallaan.

Valtakunnallisia huomioita palveluiden tarpeeseen ja riittävyyteen liittyen

- Yhteisölliseen oppilashuoltotyöhön ja ennaltaehkäisevään työhön ei riitä resurssia, koska yksilölliset tarpeet ovat kasvaneet.
- Erityisesti psykologipalveluja tarvitaan lisää.
- Psykologien rekrytointi on vaikeaa, koska hakijoita ei ole, heikko saatavuus kuormittaa muita toimijoita.
- Muutama vastaaja kertoo, että koulupsykologi tai koululääkäripalveluja ei käytännössä ole.
- Terveydenhoitajat ja lääkärit ovat joutuneet siirtymään tartuntatautityöhön, jolloin kouluterveydenhuolto on ruuhkautunut.

Lapissa peruskoulun etäopiskelussa oleville oppilaille tarjotaan ensisijaisesti etäyhteydellä ja lisäksi fyysisinä tapaamisina kuraattori-, psykologi-, terveydenhoitaja-, ja lääkäripalvelut.

”Pahin syksy ikinä”- työpaperi

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL), Pahin syksy ikinä- työpaperissa kuvataan äitiys- ja lastenneuvolan, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sekä lapsiperheiden sosiaalipalvelujen ja lastensuojelun tilannetta syksyllä 2020 ja verrataan tuloksia kevään tilanteeseen sekä myös vastaavaan ajankohtaan syksyllä 2019.

Selvityksessä kuvataan palveluita asiakastyössä toimivien ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia korona-ajan muutoksista palveluissa, asiakasperheiden tuentarpeissa ja yhteistyössä.

Valtakunnallisia keskeisimpiä tuloksia

- Syksyllä henkilöstöä oli siirrettynä muihin tehtäviin vähemmän.
- Tilannekuvassa tulee vahvasti esiin alueellinen, osin epidemiatilanteesta riippumaton, eriarvoisuus ehkäisevien peruspalvelujen saannissa.
- Samalla, kun joka kuudes neuvolan ja kouluterveydenhuollon terveydenhoitajista raportoi vähintään 60 % kevään laajoista terveystarkastuksista jääneen tekemättä, ilmoitti noin viidennes, että kaikki laajat terveystarkastukset toteutettiin normaalisti.
- Eriarvoisuus oli syksyllä havaittavissa myös toisen asteen ja korkeakoulujen opiskeluterveydenhuollossa.
- Neuvolan terveydenhoitajista joka kymmenes ja kouluterveydenhoitajista ja -lääkäreistä viidennes arvioi huolensa lasten ja nuorten hyvinvoinnista huomattavasti suuremmaksi kuin vuotta aiemmin.
- Opiskeluterveydenhuollossa 40 % toimijoista katsoi huolen opiskelijoiden hyvinvoinnista olevan merkittävästi suurempi.
- Neuvolahenkilöstöstä 59–90 % arvioi, että perheiden taloudelliset vaikeudet, yksinäisyys ja turvattomuus, vanhemmuuden haasteet ja parisuhde- sekä mielenterveysongelmat olivat kasvaneet huomattavasti edellisvuoteen verrattuna.
- Neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa oli reagoitu kasvaneeseen tuen tarpeeseen järjestämällä yksilölliseen tarpeeseen perustuvia tapaamisia aiempaa enemmän. Suuri osa neuvolan ja kouluterveydenhuollon toimijoista kertoi tähän tehtävään käytetyn työaikaosuuden kasvaneen. Neuvolan terveydenhoitajat tekivät enemmän yhteistyötä lapsiperheiden kotipalvelun, perhetyöntekijän ja psykologin kanssa.
- Keväällä etäopetuksen aikana todettu opiskeluhuollon monialaisen yhteistyön heikkeneminen oli pääosin korjaantunut.
- Myös lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa oli tehty paikallisesti vaihtelevia ratkaisuja palvelujen järjestämisessä korona-aikana. Syksyllä muihin työtehtäviin siirrettynä oli lastensuojelun henkilöstöstä 11 % ja lapsiperheiden sosiaalipalvelujen henkilöstöstä 7 %. Molemmissa palveluissa lähikontaktit vastaanotoilla ja kotikäynnit olivat vähentyneet selkeästi. Huoli lasten, nuorten ja perheiden tilanteista on kasvanut myös lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa.
- Toimijoista 44–65 % arvioi perheiden taloudellisten vaikeuksien, mielenterveysongelmien, vanhemmuuden haasteiden, lasten ja nuorten pahoinvoinnin sekä yksinäisyyden ja turvattomuuden lisääntyneen merkittävästi syksyyn 2019 verrattuna.
- Vastauksista ilmenee, että lastensuojelun piiriin tulee aiempaa vaikeammassa tilanteessa olevia lapsia ja nuoria. Erityisesti perhetyötä, kotipalvelua ja sekä kasvatus- ja perheneuvontaa on saatavilla vähemmän kuin syksyllä 2019.

- Vaikka lapsiperheiden sosiaalipalvelut ja lastensuojelu ovat lakisääteisiä palveluja, raportoivat toimijat, että osaa palveluista ei ole lainkaan saatavilla.
- Yhteenvetona voidaan todeta, että lasten, nuorten ja perheiden perustason palvelujen ja lastensuojelun saatavuutta on heikennetty samanaikaisesti, kun lasten, nuorten ja perheiden tuen tarpeet ovat kasvaneet.
- Tehtyjen ratkaisujen seurannaisvaikutukset voivat olla suuria ja kalliita.

COVID- 19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen

Terveysten ja hyvinvoinninlaitoksen (THL), COVID- 19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen asiantuntija arvion valmistelu aloitettiin syyskuun puolessa välissä ja julkaistiin 10.11.2020. Eri teema-alueista vastasivat nimetyt vastuuhenkilöt ja heidän kokoamansa asiantuntijaryhmät ja arvioissa vastattiin ennalta määriteltyihin ydinkysymyksiin. Aineisto sisältää laajasti erilaisia rekisteriaineistoja sekä väestökyselyjä ja kohdennettuja kyselyjä.

Tulosten mukaan koronaepidemiolla ja siihen liittyvillä rajoitustoimilla ja suosituksilla on ollut merkittäviä vaikutuksia väestön hyvinvointiin ja elinoloihin, palvelujärjestelmään ja palvelujen käyttöön sekä kansantalouteen. Monet epäsuorat vaikutukset olivat voimakkaimmillaan keväällä poikkeusolojen aikana, ja kesän myötä tilanne näytti monin osin rauhoittumisen merkkejä. Syksyllä epidemian toinen aalto on tuonut mukanaan epävarmuutta sekä uusia suosituksia ja rajoituksia, mikä heijastuu ja tulee edelleen pitkittyessään heijastumaan väestön hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen.

Poikkeusolot- nuorten arki koronan keskellä

Nuorisotutkimusverkosto on käynnistänyt opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämän avustuksen turvin tutkimushankkeen, jossa tutkitaan nuorten kokemuksia korona-aikana. Hankkeessa on tehty alkusyksystä 2020 puhelinhaastattelututkimus, johon osallistui yhteensä 1001 12–25-vuotiasta nuorta. Haastatteluissa selvitettiin nuorten kokemuksia korona-ajan ensimmäisen puolen vuoden vaikutuksista arkeen, vapaa-aikaan ja harrastuksiin sekä kokemuksia nuoriso-, työllisyys- ja terveyspalvelujen käytöstä, riittävydestä, saavutettavuudesta ja toimivuudesta. Tutkimushankkeen tuloksia tullaan julkiasemaan marraskuusta 2020 lähtien [Nuorisotutkimusverkoston nettisivuilla](#) Poikkeusolot – nuorten arki koronan keskellä -kirjoitussarjassa. (Nuorisotutkimusverkosto 2020)

Ensimmäisen kirjoitussarjan [julkaisun](#) mukaan nuorten korona-ajan kokemukset vapaa-ajan ja harrastusten osalta ovat hyvin myönteisiä ja vaikuttaa siltä, että nuoret ovat sopeutuneet poikkeusoloihin suhteellisen hyvin eikä tuloksissa ole havaittavissa mitään erityisen huolestuttavaa. Poikkeusolojen vaikutukset ovat hyvin yksilöllisiä ja ne ovat olleet sekä myönteisiä että kielteisiä. Nuoret ovat mm. viettäneet enemmän vapaa-aikaa vanhempiensa kanssa ja he ovat olleet siihen tyytyväisiä. Noin 40 prosenttia nuorista on kokenut vapaa-ajan viettoa ja sosiaalisia kontakteja koskeneet rajoitustoimet kielteisinä vaikutuksina elämänsä. Kuitenkin enemmistö nuorista noin 60 prosenttia on kokenut

rajoitustoimien vaikutukset neutraaleina (kategoriat ei ole ollut vaikutuksia tai vaikutukset ovat olleet myönteisiä). (Lahtinen & Salasuo 2020)

1.4 Hyvinvointi, terveys ja arjen turvallisuus koronatilanteessa - kuntakysely

Lapin aluehallintovirasto kartoitti Lapin kuntien hyvinvointia, terveyttä ja arjen turvallisuutta tukevia toimintoja ja palveluita koronatilanteessa. Tavoitteena oli koota tietoa kuntien koronatilanteen aikaisista toimintamalleista ja käytännöistä, joita kunnat voivat hyödyntää jatkossa kuntalaisten hyvinvointi-, terveys-, ja turvallisuustyössä. Kyselyn pohjana käytettiin sosiaali- ja terveysministeriön huhtikuussa 2020 tekemää Korona verkkolähetyskyselyä kuntiin -aineistoa, jonka yhtenä teemana oli hyvinvoinnin, terveyden ja yhteisöllisyyden vahvistamisen rooli poikkeusoloissa (STM 2020).

Kysely toteutettiin syyskuussa 2020. Kysely lähetettiin kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhteyshenkilöille tai kunnan hyvinvointikoordinaattoreille. He välittivät kyselyn osioittain kunnan asiantuntijoille ja koostivat vastaukset sen jälkeen Webropol-kyselyyn. Kyselyyn vastasi 11 Lapin kuntaa (n=21).

2 Lasten ja lapsiperheiden palvelut ja toiminnot koronatilanteessa

Kevään 2020 koronatilanne vaikutti lasten ja lapsiperheiden palveluihin ja toimintoihin monin tavoin. Muun muassa opetusjärjestelyitä muutettiin, neuvola- ja kouluterveydenhuollon palveluja supistettiin ja henkilöstöä siirrettiin toisiin tehtäviin. Palvelut toteutettiin osittain lähikontaktin sijaan digitaalisina palveluina ja tuen tarpeen tunnistamisessa ilmeni haasteita (THL 2020 lapsiperheet työpa-
peri).

Kyselyn tuloksia

Taulukko 1: Perheiden sisäiset ongelmat.

Onko perheiden sisäisten ongelmien havaittu kärjistyvän koronatilanteen aikana?

	n	prosentti
Kyllä	8	72,73%
Ei	2	18,18%
En osaa sanoa	1	9,09%

Vastausten mukaan perheiden sisäiset ongelmat ovat lisääntyneet 72,73 prosentissa (n=8) kunnissa, 18,18 prosentissa (n=2) ne eivät ole lisääntyneet. Yhdessä kunnassa ei osata sanoa, onko perheen sisäisten ongelmien havaittu kärjistyvän koronatilanteen aikana.

Koronatilanne aiheutti lapsiperheissä monenlaista huolta

- Lasten yksinäisyys ja sosiaalisten kontaktien puute koettiin huoleksi useassa kunnassa.
- Monessa perheessä koettiin taloudellista huolta, sillä vanhempia lomautettiin ja osa jäi työttömäksi. Tämä näkyi etenkin perheissä, jossa vanhemmat työskentelevät matkailualalla tai ovat yrittäjiä.
- Joko työllisyyteen johtuvista syistä tai etätyöskentelystä ja -opetuksesta johtuen perheet olivat poikkeavassa tilanteessa, jossa kaikki ovat jatkuvasti kotona. Tämä aiheutti haasteita perheille, sillä vanhemmilla oli vaikeuksia järjestää etätyöskentely ja lapsen koulutyö rajallisissa tiloissa ja rajallisin välinein.
- Sellaisissa perheissä, missä vanhemmat kävivät koronatilanteesta huolimatta työpaikalla töissä, haasteena koettiin hoitojärjestelyt lapsen sairastuessa tai vähäisestikin oirehtiessa. Tällöin lapsi ei päässyt osallistumaan varhaiskasvatukseen tai lähiopetukseen.
- Myös varhaiskasvatuksen tai koulun lapselle tarjoama lounas jäi osalta väliin, jolloin ravitsemuksesta huolehtimiseen tarvittiin perheen osalta enemmän aikaa ja rahaa.
- Ajankäyttö koettiin vaikeaksi ja vanhemmilla ei jäänyt kahdenkeskistä aikaa. Useassa kunnassa raportoitiin perheenjäsenten välien kiristymisestä tilanteen myötä. Toisaalta joissain perheissä tilanne koettiin päinvastaisena ja yhteistä aikaa arvostettiin paljon.

Lähikontaktit muuhun perheen verkostoon olivat rajoitettuja ja lapsiperheiden turvaverkosto koettiin tilanteen myötä heikommaksi. Isovanhempia ei saanut tavata eikä isovanhemmat voineet hoitaa lapsenlapsia. Eroperheissä koronatilanne aiheutti osaltaan haasteita, sillä toinen vanhemmista saattoi asua Ruotsissa, jolloin tapaaminen oli sen vuoksi rajoittunutta tai vanhempien toiveet lapsen koulunkäynnin järjestämisestä saattoivat poiketa. Joissain Lapin kunnissa raportoitiin enemmän lasten tapaamiseen liittyviä riitatilanteita.

Väkivaltaa ja sen uhkaa havaittiin korona-aikana

- Lastensuojeluun ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvien ilmoitusten määrä vaihteli kunnissa.
- Joissain kunnissa ilmoituksia tehtiin aiempaa enemmän, kun taas toisissa kunnissa ilmoitusten määrä oli selvästi normaalia alhaisempi ja tällaisissa kunnissa koettiin huolta tavoittamattomista perheistä, joissa ongelmat kärjistyvät kodin sisällä. Lastensuojeluilmoituksissa huomioitiin myös koulunkäyntiin liittyviä vaikeuksia etäopetustilanteissa.

Perheille on suunnattu monia avun muotoja

- Perhetyö, etäyhteydet perheisiin esimerkiksi Virtu-palvelun kautta sekä soitot perheisiin varhaiskasvatuksesta ja koulusta.
- Kuntien tarjoama taloudellinen tuki perheille on ollut vaihtelevaa, muun muassa kouluruokailun järjestämisessä. Järjestöyhteistyön kautta on jaettu seutukuntaan 14000 € ruokalahjakortteina vähävaraisille perheille "koronatukea", joka on saatu valtakunnallisen liiton keräyksestä.
- Joissain kunnissa kouluterveydenhuollosta ei voitu antaa tukea, sen sijaan tukea sai perhetyöstä ja neuvolasta.

- Perheiden kotipalvelua ja virka-aikaa on jatkettu myöhempään iltaan. Tukiperhetoimintaa on lisätty ja uudenlaisia yhteistyömuotoja on otettu käyttöön sosiaalipalveluissa.
- Sähköisten alustojen käyttöä on tuettu, lastenvalvojan palveluja on lisätty ja lastensuojelua on tehostettu. Lisäksi on ohjattu lapsen tai lapsiperheen osalta muihin palveluihin, esimerkiksi mielenterveyspalveluihin.
- Palveluja on toteutettu harkinnanvaraisesti kotona ja palveluja on toteutettu myös ulkona, esimerkiksi perhetyö. Lisäksi on ollut mahdollisuus tuoda lapsi hoitoon tai kouluun.

Varhaiskasvatuksen tuki perheille on ollut monimuotoista

- Muun muassa keskustelut kasvotusten tarpeen mukaan, etäyhteydellä toteutetut vasukeskustelut, puhelut ja kuulumisten kysyminen perheiltä.
- Päiväkodeissa on ollut pienryhmätoimintaa ja käytössä ovat olleet porrastetut päivärytmit. Yksiköitä ei ole yhdistetty, vaikka lapsia on ollut vähemmän. Hoidossa on säilytetty normaali päivärytmi lasten arjen rutiinien turvaamiseksi.
- Varhaiskasvatus on ollut maksutonta, mikäli lapsi ei ollut hoidossa.
- Sähköistä viestintää on lisätty ja on annettu vinkkejä siitä, miten lapselle puhutaan koronasta.
- Henkilökunnan palaverissa on käytetty etäyhteyksiä. Yhdessä kunnassa on avattu uusi päiväkotitoiminta, ettei ryhmiä tarvitse yhdistää.
- Varhaiskasvatuksen aloittamista on lykätty, jos ei ole pakottavaa tarvetta aloittaa aiemmin.
- Päiväkodeissa on lisätty ulkoilua ja hyödynnetty turvallisia lähiretkikohteita. Lapsen tuomis- ja hakutilanteissa on otettu turvallisuus huomioon, esimerkiksi huomioitu käsihygieniat ja sallittu vain yksi huoltaja ja tavattu heitä vain ovella.

Neuvolapalvelut ovat olleet vaihtelevia

- Etenkin pienissä kunnissa on pyritty normaaliin toimintaan, esimerkiksi huomioiden tilaratkaisut, hygienia- ja pidemmät vastaanottoajat. Isommissa kunnissa henkilökuntaa on siirretty ja toimintaa on supistettu. Pienessä kunnassa on hyödynnetty kotikäyntejä suojaimeen.
- Neuvolaan on ohjattu tulemaan vain oireettomana ja terveenä.
- Ryhmätoimintaa on supistettu. Joissain kunnissa ovat olleet käytössä vanhat toimintamallit.

Koulun tukimuotoja ovat olleet muun muassa

- Etäopetus (Teams, Whatsapp, Wilma, Classroom, Meet) ja sen mahdollistaminen, lähiopetusjaksolla on otettu huomioon käsihygieniat ja henkilökunnan sekä tilojen pysyvyys ja porrastetut tauot.
- Joissain kunnissa päivähoitosta sosionomeja on siirretty koulun työntekijöiksi. Oppilashuoltoryhmät ovat olleet aktiivisia koulunkäyntiin ja perheiden tukeen liittyvissä asioissa, muun muassa etätuen antamisessa ja perheiden tavoitettavuudessa. Huolta on ollut oppilaiden päivärytmistä ja koulumotivaatiosta. Koulunkäynti on osalle koululaisille "lomailua". Henkilökunnalla on huoli koulunkäymisen olosuhteista joissain kodeissa.

- Kunnan koulujen kesken on yhteisiä käytäntöjä sovellettu, kuten laitteiden hankinta ja varmistus kaikille oppilaille. Eriäviä käytäntöjä on joissain kunnissa opettajien välillä, ja tästä on ollut seurauksena lasten epätasa-arvoinen asema.
- Yhteistyötä on paljon henkilöstön kesken ja palaverit on pidetty etänä, joihin ovat osallistuneet sivistysjohtaja, kuraattori, opettajat, rehtori ja oppilashuoltoryhmän jäsenet. Osa opettajista on ollut lähi- ja osa etätöissä. Opetushallituksen ja terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ohjeita on seurattu. Kirjastopalvelut on toteutettu lukulaatikkona koululle.

Koulujen kouluterveydenhuollon tukimuodot

- Rokotusaikoja, kontrollimittauksia ja tarkastuksia on siirretty. Rajauksia on ollut huoltajan läsnäoloon sekä etävastaanottojen ja tilojen järjestykseen liittyen.
- Joissain kunnissa kouluterveydenhoitaja on siirretty muihin tehtäviin ja kouluterveydenhuollon tarkastukset on ajettu alas.
- Tavanomainen toiminta on mahdollistettu suojauksin ja vain ajanvarauksella.
- Aikaa on varattu runsaasti laajoihin tarkastuksiin, jotta ei tule odotusaikaa.
- Infektio-oireisten ohjaus on tapahtunut etänä ja tiedottein.
- Kokemus terveydenhoitajan ja oppilashuoltoryhmän tärkeydestä on vahvistunut, koska sen on todettu tuovan turvaa ja varmuutta.

Etäopetus on toteutettu opettajan, kuraattorin, sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän toimesta päiväkodista tai muualta kunnasta. Etäohjausta ja oppimisen tukea on annettu etänä sähköisin menetelmin ja joissain kunnissa lähitukena.

- Lähes kaikissa kunnissa liikuntamahdollisuuksina ovat olleet ulkoliikunta. Kunnat ovat pitäneet kunnossa ulkoliikuntapaikkoja, urheilukenttiä ja latuja.
- Liikuntaa on ohjattu myös etänä liikuntasovellusten avulla sekä luontoliikuntaa ja retkeilyä on suosittu. Pienissä kunnissa sisäliikuntapaikat ovat olleet järjestellysti auki sekä on ohjattu käymään pareittain sisäliikuntapaikoissa.
- Muutoin sisäliikuntapaikat ja uimahallit ovat olleet useimmiten kiinni. Joissain kunnissa on toiminut mahdollisuuksien mukaan tavanomainen liikuntatoimi.
- Rajoitusten purun myötä liikuntapaikkoja on avattu. Perheitä on kannustettu ja tiedotettu somen, www-sivujen, lehtien, tiedotteiden, kampanjoiden ja liikunnanopetuksessa erilaisista liikuntamahdollisuuksista. Esimerkiksi ulkoliikunnasta, liikuntasovelluksista ja etäliikunnasta todistein ja sovelluksin eri keinoin.

Kouluruokailu on järjestetty lähiopetuksessa erityisjärjestelyin, kuten maksuseveli tai ruokarahaperheelle, joko tiettyyn kauppaan, yleisenä rahana tai ruokapalvelujen kautta. Päiväkodeissa ruokailu on toiminut normaalisti. Ruoan etäjakelupisteet ovat olleet kouluilla ja kaukana asuville on järjestetty ruoan kuljetukset ja ruokakassit.

Taulukko 2: Toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntäminen jatkossa lasten ja lapsiperheiden osalta.

Tuletteko jatkamaan koronatilanteen aikana luotujen toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntämistä jatkossa lasten ja lapsiperheiden osalta?

	n	prosentti
Kyllä	9	81,82%
Ei	1	9,09%
En osaa sanoa	1	9,09%

Taulukon mukaan kahta kuntaa lukuun ottamatta kunnat (n=9) hyödyntävät jatkossa toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntämisen lasten ja lapsiperheiden palveluissa.

Yhteistyöverkostojen kumppaneita ovat olleet sosiaali- ja terveystieteiden, järjestöjen, seurakuntien, vapaaehtoisien, kuntalaisten, muiden toimijain ja kuntien, taksien ja kuljetuspalveluiden. Yhteisiä suunnitelmia on tehty eri toimijoiden kanssa. Pienessä kunnassa yhteistyö on mahdollista toteuttaa asiakaskeskeisesti ja tiedon jakaminen sekä ajantasaisuus on helppoa. Henkilöstön siirtoja toisiin toimipisteisiin on myös tarpeen mukaan tehty.

Jatkossa otetaan käyttöön etävastaanotot, etäyhteyksien jatkaminen esimerkiksi vasukeskusteluissa, koulutukset ja palaverit. Muita keinoja ovat olleet huomion kiinnittäminen matalankynnyksen palveluihin, käsihygienian ja yleisen hygienian huomioiminen, verkostojen tiivistäminen ja yhteistyön lisääminen.

Saaduissa havainnoissa oli eroa, muun muassa rehtorin mukaan vanhemmuudessa, turvaverkostossa, ajanhallinnassa, taloudessa ja lasten yksin jäämisessä oli haasteita. Saman kunnan vastaavan sosiaalityöntekijän mukaan ei kuitenkaan ilmennyt tavallisesta poikkeavia haasteita lapsiperheiden ongelmien osalta koronatilanteessa ja palveluissa on huomattu ajankäytön olevan tehokkaampaa korona-aikaan. Joissain kunnissa tilanne on pysynyt ennallaan ja huolet ovat samat kuin ennenkin, mutta eivät ole kärjistyneet koronan myötä.

3 Nuorten palvelut ja toiminnot koronatilanteessa

Koronakevät 2020 vaikutti myös nuorten elämään. Opetus järjestettiin etänä, kavereiden tapaaminen ei ollut samalla tavalla mahdollista kuin aiemmin, harrastusmahdollisuudet heikentyivät ja vapaa-ajasta tuli erilaista. Nuoret kokivat itsensä aiempaa yksinäisemmäksi. Huolta aiheutti myös perheen toimeentulo ja

läheisen selviäminen poikkeavassa arjessa. Korona vaikutti kielteisesti etenkin matalatuloisten perheiden nuorten hyvinvointiin (Pelastakaa lapset 2020).

Kyselyn tuloksia

Taulukko 3: Nuorten ongelmien kärjistyminen.

Onko nuorten ongelmien havaittu kärjistyvän koronatilanteen aikana?

	n	prosentti
Kyllä	8	72,73%
Ei	3	27,27%
En osaa sanoa	0	0%

Nuorten ongelmat ovat kärjistyneet taulukon mukaan kahdeksassa kunnassa ja kolmessa kunnassa ongelmien ei ole todettu kärjistyvän.

Nuorten ongelmia ovat olleet muun muassa:

- yksinäisyys ja ahdistuneisuus, sosiaalisten kontaktien muutokset, päihdeiden käytön lisääntyminen ja korostuminen osalla nuorista.
- enemmän huumekekokeiluja joissain kunnissa, joista on seurannut nuorten sijoituksia kodin ulkopuolelle.
- poikkeava tilanne pelottaa ja huolettaa nuoria. Huolen aiheita ovat olleet korona, huoli läheisistä ja taloudellisesta tilanteesta.
- ne nuoret, joilla on ollut koulussa ongelmia esimerkiksi kiusaamisen takia, ovat kokeneet etäopiskelun helpottavalta, kun on saanut olla kotona.
- osalla nuorista on ollut haasteita pysyä kotona, ongelmat ovat kasaantuneet ja kärjistyneet. Nuoret, joilla on ennestään ollut riskitekijöitä ja ongelmia mielenterveysongelmat ovat yleistyneet. Vaikeimmin oireilevat nuoret hävisivät kokonaan, huolena on ollut heidän ongelmien syveneminen ja mahdollinen itsetuhoisuusriski.
- ilkeältä ja ahdistusta on esiintynyt, kun on oltu kotona ilman kontakteja. Tila on käynyt ahtaalle koko perheen ollessa kotona.
- minäkeskeistä asennetta koronaa kohtaan on ilmennyt, korona ei tule minulle. Keskusteluavusta on todettu olevan puutetta. Joissain kunnissa nuorilla ei todettu koronan myötä tavallisuudesta poikkeavia ongelmia.

Tuen muotoja nuorille ovat olleet:

- kadonneiden nuorien tavoittaminen kotikäynneillä hygieniä ja turvallisuus huomioiden.
- nuorisotilat ovat olleet kiinni, joten nuorten ajanvietto somessa ja muut tavat viettää aikaa yhdessä ovat lisääntyneet.
- tiimityötä on tehty opon, koulun henkilökunnan ja etsivän nuorisotyön kanssa etäkontakteilla sähköisen alustan kautta tai tavaten nuoret turvallisuustekijät huomioiden.

- nuorten kokemukset etänä järjestettyjen nuorisotilojen toimivuudesta vaihtelevat. Etäyhteyksien mahdollistamiseksi on toiminut esimerkiksi striimitiimi.
- jalkautuvaa työtä on tehty, keskustelutapaamisia on ollut ja tietoa on annettu nuorten kanaville matalan kynnyksen palveluista.
- koronatoiminnoista some ja livelähetykset ovat olleet käytössä useassa kunnassa.
- yhteistyötä on tehty kolmannen sektorin, viranomaisten, hanketyöntekijöiden ja palveluohjaajien kanssa. Tukea on annettu muuttuvassa tilanteessa, esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa ja tukea on annettu etänä muuttuvassa tilanteessa.
- osallisuutta ja yhteisöllisyyttä on tuettu, esimerkiksi päättäjäispäivän viettäminen turvallisesti poikkeavin keinoin.
- kunnissa on käynnistetty digitaalisen nuorisotyön aloittaminen ja kehittäminen.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Työntekijöiden koulutus: etäpalveluiden antaminen ja nuoristyön toteutus etänä.
- Toimien keskittäminen: viranomaiset keskittyvät omaan työhönsä, muut toimijat kontaktoivat nuoret; kontaktointi koettiin ainutlaatuiseksi tavaksi tavoittaa nuoret.
- Kouluterveydenhoitajalla ja etsivällä nuorisotyöntekijällä ei ole aina tietoa onko joku jo tavoittanut nuoria → yhteistyön tiivistäminen.
- Uudet etätoimintatavat tavoittivat myös uusia nuoria, jotka eivät muuten käy esim. nuorisotilalla tai ole nuoristyön kanssa tekemisissä.
- Yhteistyötä on tehty seurakunnan, järjestöjen, koulujen, vanhempien, etsivän nuorisotyön ja nuorisotilojen toimijoiden kanssa.

Taulukko 4: Rajoitusten ja ohjeiden noudattamisen haasteet.

Oliko nuorilla haasteita noudattaa rajoituksia ja ohjeita?

	n	prosentti
Kyllä	4	36,36%
Ei	6	54,55%
En osaa sanoa	1	9,09%

Taulukossa on nähtävissä, että kuuden kunnan nuoret ovat noudattaneet rajoituksia ja ohjeita. Haasteita noudattamisessa on ollut neljän kunnan nuorilla. Yhdessä kunnassa ei osattu sanoa nuorten rajoitusten ja ohjeiden noudattamisen haasteista.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tukimuotoja ovat olleet:

- kuraattoripalvelut ja oppilashuollon palvelut osittain etänä osittain lähiapuna. Kokemukset ovat olleet vaihtelevia etäpalvelun suhteen. Keskusteluapua on annettu puhelimitse ja sähköpostineuvontana.
- joissain kunnissa toimintaa on supistettu, henkilöstöä on siirretty eri toimipisteisiin ja avointa vastaanottoa on rajoitettu.
- etäkontaktit on otettu sähköpostilla ja soittamalla sekä pidennetty vastaanottoaikoja jonotuksen välttämiseksi. Wilma-yhteydenpitoa on pidetty vanhempiin. Joissain kunnissa toiminta on ollut normaalia.

Opetuksen järjestämisen haasteita ovat olleet:

- nuorten heikot etäopiskelutaidot, vaihtelevat etäopiskelutilat, huoli heikosti pärjäävistä opiskelijoista sekä arjen rytmistä.
- työssäoppimiset ovat keskeytyneet, jolloin opintojen eteneminen on estynyt. Läsnäoloseurannan ja kurinpitomenettelyn pito on pidetty tärkeänä.
- suurin osa etäopetusta on annettu keväällä erilaisilla sähköisillä alustoilla ja toimintoja on yhtenäistetty kunnan kouluissa.
- lähiopetusta on annettu tarpeen mukaan erityisen tuen tarpeessa oleville nuorille ja vanhempien työolosuhteiden takia. Etäopetuslaitteet järjestyivät pääosin hyvin.
- opettajakohertaisia käytänne-eroja on havaittu ja niiden on todettu eriarvoistavan opiskelijoita. Opetushenkilöstöllä on ollut palaverieita sivistystoimen kanssa etänä ja yhteydenpitoa koteihin. Toisella asteella myös yhteydenpito vanhempaan, ellei nuorta tavoitettu.

Osa nuorista koki jäävänsä paitsi tuesta oppimisen ja koulutyön suhteen. Joissakin kunnissa koulunkäynnin ohjaaja on ollut yhteydessä nuoriin, ettei nuori "putoa matkasta".

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Yhteistyö; oppilashuolto, kuraattori, opo, rehtori, sivistystoimi, siirretty henkilökunta, koulunkäynninohjaajat ja avustajat.
- Koulujen samat toimintamallit koettiin hyvinä, ei oppilaiden ja opiskelijoiden tasa-arvoon liittyvää huolta.

Liikunnan opetuksessa ja liikkumisen tukena ovat olleet sähköiset sovellukset

- Liikuntatempauksia on järjestetty etänä ja luontoliikuntaan on kannustettu tempauksin.
- Liikuntapaikkojen avaamisen jälkeen hygieniaa on tehostettu.
- Liikuntavälineitä on lainattu, annettu etätehtäviä, rasteja ja oppimispäiväkirjoja liikkumisen tueksi. Somekanavissa on kannustettu liikkumaan eri vinkkien avulla.
- Vapaa-aikatoimi on järjestänyt liikuntatehtäviä esimerkiksi liikunnanopeuksen kanssa yhteistyönä järjestetyt aarrejahdit.
- Joissain kunnissa on ollut mahdollisuuksien mukaan normaalia liikunta-toimea.
- Turvalliset liikuntapaikat on huomioitu yksilö- ja pariliikunnassa, esimerkkinä hygienia.

- Tiedottamista on ollut somen lisäksi verkkosivuilla esimerkiksi, treeni- ja jumppavideot, arkiliikunnan merkityksen tiedottaminen, ulkoliikunnan suosittelu ja ulkoliikuntapaikkojen aukiolo.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Kannustamisessa on ollut vaihtelua; aktiivinen kannustaminen vs. oletus aktiivisesta kuntalaisesta ulkoliikkujana.
- Opetuksen kanssa on tehty yhteistyötä, esimerkiksi liikkumisen todistaminen.

Nuorten ravitseminen on huomioitu kunnissa antamalla huoltajille korvaus ruoasta, tällöin huoltaja on hankkinut ruoat. Peruskouluissa ruokailun järjestäminen on järjestetty porrastetusti hygieniä huomioiden. Ruokaa on myyty ulos sovitusti jakeluna, esimerkiksi ammattioppilaitoksissa. Joissain kunnissa ruokaa on kuljettettu koteihin ja lähikauppoja on tuettu perheille annettavin maksusetelein.

- Vaihtelua on ollut kunnan sisällä ruokailun järjestämisessä, esimerkiksi peruskoulussa on annettu ruokakassit ja toisen asteen ruokapalveluista ei ole ollut tietoa.

Taulukko 5: Toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntäminen jatkossa nuorten osalta.

Tuletteko jatkamaan koronatilanteen aikana luotujen toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntämistä jatkossa nuorten osalta?

	n	prosentti
Kyllä	10	90,91%
Ei	0	0%
En osaa sanoa	1	9,09%

Yhteenvedon voidaan todeta, että yhtä kuntaa lukuun ottamatta, kaikki kunnat hyödyntävät toimintamallit, käytännöt ja yhteistyöverkostot nuorten osalta jatkossakin.

Käytäntöjä jatkoon ovat nuorisotyö sähköisillä alustoilla, liikuntaa tukevat tempaukset, virtuaaliset- ja etäpalvelut ja niiden kehittäminen, yhtenäistetyt käytännöt, yhteistyöverkostoille toimintamallit sekä nuorisotoimen ja koulun yhteistyö.

4 Työikäisten palvelut ja toiminnot koronatilanteessa

Koronatilanteella oli vaikutusta työikäisten arjessa erityisesti työskentelytapojen uudelleenjärjestämisen osalta. Monella alalla siirryttiin etätöihin (TTL 2020). Toisilla aloilla työntekijät siirtyivät toisiin työtehtäviin (STM 8.4 diat). Työikäiset ovat eniten huolissaan läheisen sairastumisen riskistä. Lisäksi huolta on aiheuttanut huoli siitä, että tartuttaa itse muita tai saa tartunnan muilta. Työikäiset ovat huolissaan myös koronan vaikutuksesta talouteen. Sen sijaan terveydenhuoltojärjestelmän kestävydestä ei olla huolissaan (THL 13.5.2020, THL 26.8.2020). Koronatilanteen edetessä syksyä kohti työikäisten toiveikkuus tulevaisuudesta on vähentymässä, vapaa-ajalla liikutaan vähemmän ja univaikeuksista kärsitään enemmän. Tiedontarve on kasvanut (THL 26.8.2020).

Kyselyn tuloksia

Taulukko 6: Työikäisten ongelmien kärjistyminen.

Onko työikäisten ongelmien havaittu kärjistyvän koronatilanteen aikana?

	n	prosentti
Kyllä	10	90,91%
Ei	1	9,09%
En osaa sanoa	0	0%

Taulukon mukaan kuntien työikäisten ongelmat ovat kärjistyneet (90,91 %) yhtä kuntaa lukuun ottamatta.

Ongelmia ja huolta ovat aiheuttaneet:

- lomautukset ja työttömyyden kasvu, taloudelliset huolet ja epäily päihteiden käytön lisääntymisestä monessa kunnassa.
- huolta ja pelkoa on ilmennyt myös poikkeustilasta, työtilanteesta, taloudesta, ja uupumuksesta.
- työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen ja kuormitus muuttuvasta tilanteesta sekä huoli iäkkäistä vanhemmista olivat kyselyn mukaan kuntien työikäisten huolen aiheita.
- sosiaalisten kuntoutuksen toimintayksiköiden sulku on aiheuttanut huolta, ahdistuneisuutta ja yksinäisyyttä. Työ- ja toimintakyvyn selvittelyjen pysähtyminen terveydenhuollon aikojen peruuntumisen myötä on myös aiheuttanut huolta.
- työnkuvan ja työtilan muuttumisen aiheuttama stressi ja väsymys edellyttää sopeutumista, haasteena on ollut muun muassa digitaitojen puute.
- asiointi ensimmäistä kertaa TE-toimistossa on turhauttanut byrokratian vuoksi.

- kesätöitä on peruttu.
- terveystoimen työntekijöiden väsymys on koettu haasteellisena.
- mielenterveysongelmat ovat pahentuneet ja aktivoituneet, huolena on ollut mahdollisen itsetuhoisuuden lisääntyminen.

Kuntien yhteisiä vastauksia

- Joissain kunnissa mielenterveystoimistoon, sosiaalipalveluihin ja terveydenhuoltoon ollut yhteydenottoja enemmän, kun taas joissain kunnissa yhteydenotot ja ongelmat eivät ole kasvaneet työikäisten kohdalla. Kunnissa epäily päihteidenkäytön ym. siirtymisestä koteihin, jolloin ongelmat ovat piilossa.
- Huolet korostuivat niillä, keillä haasteita on jo valmiiksi taloudellisesti, henkisesti ja sosiaalisesti.
- Ongelmia koettiin eri toimijoiden ja kuntalaisten keskuudessa muuttuvista ja epäselvistä ohjeista sekä työttömyysturvan tiedoista (STM, TEM).
- Tasa-arvo ei toteutunut aina; valtio tuki yrittäjiä ja lomautettuja ja vaikeimmin työllistyvien tilanne jäi kunnalle.
- Työssä olevat pärjäävät korona-aikanakin paremmin kuin työttömät.
- Työttömyyskassan ja työssäoloehdon vaikutukset työikäisten taloudelliseen tilanteeseen vaihtelivat.
- Matkailun merkitys työnantajana korostui.

Tuen muotoja työikäisille ovat olleet:

- keskusteluapu mielenterveystoimistosta ja seurakunnasta, yritysneuvonta ja taloudellinen tuki yrittäjille, ohjaus- ja neuvontapalveluiden lisääntyminen ja perheiden tukipalvelut.
- nopeasti kehitetyt etäpalvelumuodot ovat olleet käytössä, kuten palveluohjaus ja kuntouttava työtoiminta etänä, kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden tuki muuttuvassa tilanteessa sekä neuvoa ja tukea on saanut päivystävästä puhelimesta.
- työllisyyspalveluiden henkilöstö on ollut etätöissä ja uudet toimintatavat, eli etäpalaveri ja Whatsapp työasioiden jakamiseksi sekä työhyvinvoinnin tukemiseksi ovat olleet käytössä.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Joissain kunnissa sosiaali- ja terveystoimintaa on voitu tarjota lähes normaalisti, etäkäytäntöjen aloittaminen ja suosiminen on ollut yleistä.
- Etäpalveluja on järjestetty työterveyshuollosta, sosiaali- ja terveys-, parisuhde-, ja mielenterveyspalveluista. Tarjolla on ollut ryhmä- ja yksilömuotoista toimintaa.
- Toimintaa jatkettiin useampi kuukausi, joita olivat elämäntapaohjausvideot, yhteydenotot työttömiin, palvelukynnyksen madaltaminen psykologille ja seulonta-aikataulujen harventaminen.

Etätöiden ergonomia on huomioitu vaihtelevasti kunnissa ja kunnan sisällä, kuten työvälineiden siirto kotiin, ohjeita tauoista ja taukoliikunnasta on annettu. Tukea ei ole kaikissa kunnissa annettu tai huomioitu ergonomiaa. Työntekijällä on ollut

oma vastuu etätöön ergonomiasta ja taukoliikunnasta. Käytössä on ollut liikunnanohjaajan tietoiskuvideo etätööhjauksen yhteydessä ergonomian korostamiseksi.

Liikuntaan on tuettu:

- kirjeitse, somella ja netillä. Tietoa on annettu ulkoliikuntapaikoista ja liikuntapaikkojen avaamisesta, tempauksista, luontoliikunnasta, liikuntavälineiden lainaamisesta ja ulkoliikuntapaikkojen aukioloista.
- joissain kunnissa ei ole tukea ja kannustamista lainkaan.
- jumppien etäohjausta on toteutettu vapaa-ajantoimen, liikunnanohjaajien ja kansalaisopiston toimesta.
- joissain kunnissa on ollut mahdollisuus henkilökohtaiseen ohjaukseen, sisältäen vinkit ja neuvot liikuntaan.
- lisäksi kunnissa on ollut ulkoliikuntarastitehtäviä, projekteja ja haastekampanjoita sekä kunnan sivuilla livejumppaa.
- sisäliikuntapaikkoja on rajoitettu. Suositeltu käyttämään esimerkiksi yksilö- ja parivuoroja.
- liikuntasovellukset ovat olleet käytössä ja liikunnan merkitystä on korostettu etätöön aikana sekä fysioterapeutin etäkuntoutuspalvelut ovat olleet käytössä.

Ravitsemuksen varmistamiseksi kunnissa on toteutettu:

- asiointi- ja kauppapalveluja karanteenissa olevalle kuntalaiselle. Esimerkiksi ruuan kuljetusta pienellä korvauksella, ravintoloiden kotiinkuljetusta, kauppojen kotiinkuljetuspalveluja ja kauppa-apuja yhteistyössä kunnan, seurakunnan ja järjestöjen kanssa.
- kaikissa kunnissa ei ole annettu erityistä tukea.
- riskiryhmäläisiä on suositeltu käymään kaupassa ennen klo 8 tai heillä ollut mahdollisuus kauppapalveluihin ja kuljetuksiin. Tässä mallissa on ollut kuntakohtaista vaihtelua.
- paikallisista ravintoloista on toteutettu jakelupalvelua myös työpaikoille ja seurakunta on järjestänyt ruoka-apua.
- työpaikkaruokailussa on huomioitu turvaväli- ja hygieniat. Yritysten kauppapalvelut ovat olleet käytössä ja vapaaehtoistyönä ruokajakelua.

Taulukko 7: Toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntäminen jatkossa työikäisten osalta.

Tuletteko jatkamaan koronatilanteen aikana luotujen toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntämistä jatkossa työikäisten osalta?

	n	prosentti
Kyllä	8	72,73%
Ei	0	0%
En osaa sanoa	3	27,27%

Taulukon mukaan työikäisten osalta kahdeksan kuntaa (72,73 %) hyödyntää jatkossa toimintamallit, käytännöt ja yhteistyöverkostot.

Jatkossa hyödynnetään etävastaanotot, ruoka-apuverkosto ja etäkokoukset, jotka ovat tulleet joissain paikoissa jäädäkseen. Hankemuodossa jatketaan etätoiminnan kehittämistä ja yhteistyöverkostojen toimintaa jatketaan. Terveystuolissa jatketaan etävastaanottoja, etäpalavereita ja etätöitä. Etänä toteutetaan kuntoutus- ja liikuntapalvelut. Yhteistyötä tehdään THL:n kanssa yhteistyön kehittämiseksi ja avuntarvitsijoiden saamiseksi terveyden edistämisen ketjuun. Yhteistyötä jatketaan myös seurakunnan kanssa.

5 Ikääntyneiden palvelut ja toiminnot koronatilanteessa

Valtioneuvosto velvoitti maaliskuussa 2020 yli 70-vuotiaita välttämään lähikontakteja toisten ihmisten kanssa tartuntariskin vähentämiseksi (Valtioneuvosto/STM tiedote 19.3). Rajoituksia purettiin myöhemmin korostaen tilannekohtaista harkintaa (Valtioneuvosto 23.6.20). Koronatilanne on siis vaikuttanut ikääntyneiden arkeen ja heille annettaviin palveluihin ja toimintoihin tilanteen muuttuessa eri tavoin esimerkiksi kaupassa ja apteekissa asiointiin sekä sosiaalisten kontaktien osalta. Yhteydenpitoon on suositeltu etäyhteyttä ja läheisten apua on korostettu arjen sujumisessa (Valtioneuvosto/STM tiedote 19.3.20). Muuta apua palveluiden järjestämisen osalta ovat tarjonneet myös seurakunnat, järjestöt, kunta ja naapurit (THL 19.5.20).

Kyselyn tuloksia

Taulukko 8: Ikääntyneiden ongelmien kärjistyminen.

Onko ikääntyneiden ongelmien havaittu kärjistyvän koronatilanteen aikana?

	n	prosentti
Kyllä	10	90,91%
Ei	1	9,09%
En osaa sanoa	0	0%

Taulukon mukaan yhtä kuntaa lukuun ottamatta kunnat (n= 11) ovat havainneet ikääntyneiden ongelmien kärjistyvän koronatilanteen aikana.

Ongelmia ja huolta ovat aiheuttaneet:

- ikääntyneiden yksinäisyys, sosiaalisten kontaktien vähyyys, rajoitettu yhteydenpito läheisiin, vierailukontaktien rajoitus ja kieltö.
- Ikääntyneillä on kokemus valtion toimien takia toiminnan kohteena olemisesta, ei toimijana olemisesta.

- Ikääntyneiden päihteiden käytön lisääntymistä on ollut monessa kunnassa.
- Kaikissa kunnissa ei ole kuitenkaan ilmoituksia päihteiden lisääntyneestä käytöstä.
- Ikääntyneiden alakuloisuus, palveluiden tarpeen lisääntyminen, huoli koronatilanteesta, liikunnan vähentyminen, mielenterveysongelmien ja tasapainovaikeuksien lisääntyminen, virikkeettömyys, pelko tavata ihmisiä, turvattomuus, omaisten ikävä sekä palveluiden rajoittaminen, esimerkiksi senioripalvelut ja kerhot ovat olleet havaittavissa koronatilanteen aikana.

Kuntien yhteisiä ikääntyneiden ongelmia

- Alueellisesti on vaikuttanut myös rajojen sulkeminen (Ruotsi).
- Yksinäisyys on korostunut ja moninkertaistunut.
- Omaisten rooli on korostunut monesti yhteydenpidossa hoitaviin tahoihin.

Tuen muotoja ovat olleet:

- puhelinpalvelu ja puhelinapu. Puhelimessa on tiedusteltu, tarvitseeko apua, tarvitseeko tukea, onko asiat kunnossa, miten voi, miten palveluita voi käyttää ja mitä palveluita voi saada, miten selvittää kotona ja miten koronapuhelin toimii?
- vaihtelua on ollut eri ikäisillä ikääntyneillä esimerkiksi yli 70- vuotiailla ja yli 80 -vuotiailla.
- joissain kunnissa on syntynyt puhelujen jälkeen jatkokokontakteja, esimerkiksi mielenterveyspalveluihin.
- asiointiapua on ikääntyneille annettu kaupoissa ja apteekkeissa.
- lisäksi on järjestetty keskusteluapua ja omaishoitajiin on oltu säännöllisesti yhteydessä. Yhteydenpitovälineitä palvelukodeissa ovat olleet tiedotteet ja tabletit.
- verkkosivuilla on ollut fysioterapeuttien etäkuntoutusta ja - ohjausta.
- kotihoito on auttanut kotipalvelun asiakkaita, etävastaanotot ovat olleet käytössä, kotikaranteenissa oleville on annettu palveluita kotiin ja vierailujen järjestämisessä on huomioitu rajoitukset sekä turvallisuus huomioiden erillisen ohjeistuksen mukaan.
- kirjastoissa on toiminut kirjakassipalvelu ja kirjaston kulttuuriesitykset ja viriketoimintaa on järjestetty etäyhteydellä ohjaten.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Henkilöstön osalta on perustettu resurssikeskus, jonka avulla on varmistettu henkilökunnan riittävyys hoitoalalla.
- Yhteistyötahoja ovat olleet kunta, seurakunta, järjestöt, vapaaehtoiset, yritykset ja kotihoito.
- Yhteydenottoja on ollut palveluohjaukseen enemmän ja palveluohjaajilla on enemmän käyntejä → palveluiden kartoitus ja aloitus.

Digitaalisten palveluiden ja muiden palveluiden ulkopuolelle jäämisen uhkaa on ehkäisty kirjaston digineuvonnalla, tiedotuskirjeillä kotiin lähetettynä ja etälääkäripalveluilla hoitaja-avusteisesti.

- Asiointipalvelua on järjestetty ikäihmisten taidot huomioiden soittamalla, eikä automaattisesti verkkotilaukseen ohjaamalla.
- Yritetty tehdä ikäihmisten palvelut selkeäksi. Vain yksi puhelinnumero, joka vastaa.
- Ikääntyneiden palveluohjausta on annettu etänä ja kunnissa on ollut myös mahdollisuutta mennä terveystalouden lähivastaanotolle ikääntyneiden kohdalla.
- Kotipalvelu toimii avun- ja tiedonvälittäjänä ja joissain kunnissa ei ole kiinnitetty erityistä huomiota asiaan. Sukulaisten, naapureiden ja omaisten rooli avunannossa korostui.

Ikääntyneiden liikuntamahdollisuuksia ja tukimuotoja ovat olleet:

- ulkoiluun kannustaminen, jutusteluhetket ulkona ja ulkoiluapu kesällä tilanteen salliessa.
- pienryhmätoimintaa on järjestetty tehostetun palveluasumisen yksiköissä, suositeltu ryhmässä liikkumisen välttämistä, luontotempaukset yli ikärajojen sekä henkilökohtaisesti puhelimitse ja postitse ohjaamista liikuntaan.
- lisäksi käytössä ovat olleet fysioterapeutin etäkuntoutus, etäohjatut jummat ja rastitehtävät.
- omaisten ja läheisten rooli ulkoiluttamisessa korostui sen ollessa sallittua, turvallisuus huomioiden.
- kotihoidosta on saanut apua liikkumiseen ja asumispalveluasukkaiden ulkoilutus on toteutettu henkilökunnan ja omaisten yhteistyönä tilanteen mukaan.
- arkiliikuntaan on kannustettu Voimaa vanhuuteen -ryhmän toimesta. Toimintaa jatkettiin rajoitusten purun jälkeen ulkona.
- ikääntyneiden kuntosaliharjoittelua on rajoitettu, sillä maskin kanssa hengittäminen raskasta.
- liikuntavälineitä on lainattu ikääntyneille ja soittokierroksilla on kysytty liikkumisesta sekä tarvittaessa on oltu yhteydessä liikuntakoordinaattoriin.
- käytössä ovat olleet liikuntasovellukset ja liikuntatiedotteet esimerkiksi Voimaa vanhuuteen -liikeohjeet somessa sekä postin ja paikallislehden välityksellä.
- ikääntyneitä on ohjattu osallistumaan tv:n seniorijumppiin ja kotikuntoutusta on annettu tarvittaessa esimerkiksi veteraaneille. Arkitoimintaan on kannustettu toimintakyvyn ylläpitämiseksi. Joissain kunnissa ei ole ollut erityisjärjestelyitä.

Ikääntyneiden ravitsemusta on tuettu:

- ateria- ja kauppapalveluilla, kuten asiointiyksiköt, kotipalvelu ja yhteistyöllä taksien kanssa.
- ilmaista ruoka-apua on ollut joissain kunnissa ja tarkistussoitolla on varmistettu ravitsemuksesta ja sen saamisesta.
- lisäksi käytössä ovat olleet porrastetut yhteisruokailut asumispalveluissa, valmiit kauppatilaukset pakattuna, kotihoidossa ruokailussa avustaminen tarvittaessa, hygienian huomioimisen tehostaminen

ravitsemukseen liittyvissä toimissa sekä henkilöstöä on siirretty esim. tavaran keräilyyn ja kuljetukseen.

Taulukko 9: Toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntäminen jatkossa ikääntyneiden osalta.

Tuletteko jatkamaan koronatilanteen aikana luotujen toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntämistä jatkossa ikääntyneiden osalta?

	n	prosentti
Kyllä	10	90,91%
Ei	0	0%
En osaa sanoa	1	9,09%

Taulukon mukaan yhtä kuntaa lukuun ottamatta kunnissa (n=11) jatketaan koronatilanteen aikana luotujen toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntämistä ikääntyneiden osalta.

muiden toimialojen siirretty henkilöstö. Palveluiden tuottamisessa on tehty yhteistyötä kuntien, kauppojen ja yksityisten palveluntarjoajien kanssa. Jatkossa hyödynnetään ikäihmisille suunnattua ohjausta ja tiedottamista, esimerkiksi kirjeillä ja etävastaanotoilla. Lisäksi digineuvontaa jatketaan, hallintokuntien välistä yhteistyötä ja poikkihallinnollista verkoston toimintaa kehitetään kuntien, seurakuntien, järjestöjen ja yhdistysten kanssa. Resurssikeskuksen toimintaa kehitetään jatkossakin. Teemoina ovat henkilöstön riittävyys, yhteistyöverkostojen suunnittelu ja toiminta, etä- ja yhteisvastaanottojen hyödyntäminen, omaisten huomioiminen etävastaanotolla, liikunnan etäohjaus sekä henkilökohtaiset neuvot ja apu ikääntyneiden saamiseksi terveyden edistämisen palveluiden piiriin. Soittokierroksista on ollut hyvä kokemus. Mukana on ollut laaja toimijajoukko, muun muassa kunta, seurakunta ja Digipalveluja on kehitetty yhteydenpidossa senioreiden kanssa. Joissain kunnissa järjestöjen toimintaa haastaa toimijoiden ikääntyminen ja riskiryhmään kuuluminen.

6 Osallisuus ja tiedottaminen

Yksilön osallisuus on kokemus, joka syntyy, kun ihminen tuntee kuuluvansa itselle merkitykselliseen ryhmään tai yhteisöön. Yhteisössä osallisuus ilmenee jäsenten keskinäisenä arvostuksena ja luottamuksena sekä mahdollisuutena vaikuttaa yhteisössään. Kuntien sosiaali- ja terveystalveilla sekä työllisyyspalveluilla on merkittävä rooli osallisuuden edistämässä. Osallisuutta vahvistavat myös monet muut toimijat, kuten koulut, työpaikat, järjestöt, harrastusseurat, seurakunnat ja yhdistykset. Palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin tulee ottaa mukaan asukkaat, asiakkaat ja kokemusasiantuntijat. Erityinen

huomio tulisi kiinnittää kaikista heikoimmassa asemassa olevien ja syrjittyjen osallisuuden mahdollistamiseen (THL 2020 Osallisuuden edistäminen).

Kyselyn mukaan yhteisöllisyyttä tukevia tempauksia ja tapahtumia kunnissa ovat olleet:

- valmistujais- ja äitienpäiväjuhlat ja kunnan omia päiviä on järjestetty, esimerkiksi Salla-päivät hajautetusti ja turvajärjestelyin yhteistyössä yrittäjien ja yhdistysten kanssa.
- koronatiedotteita on jaettu ja ikääntyneitä on autettu esimerkiksi kaupapalvelussa yhdistysten ja kuntalaisten avuin.
- liikunnallisia tempauksia on järjestetty ja liikuntaan on kannustettu näissä tempauksissa sekä livelähetyksiä on lähetetty kohdennetusti eri ikäisille tai kaikille ikäryhmille.
- verkkokonsertteja ja vuosittaisia tapahtumia on järjestetty, esimerkiksi Vanhusten viikon järjestäminen normaalista poikkeavalla tavalla. Lisäksi käytössä ovat olleet etälukuoppaat, somen kulttuuritoimintaverkkokumppat, pihakonsertit, kansalaisopiston virtuaaliset kevätnäyttelyt ja ruoanjakelua vapaaehtoisesti.
- rajoitusten purettua livetapahtumia on hiljalleen järjestetty turvallisuus huomioiden useammassa kunnassa, esimerkiksi tori- ja lasten tapahtumia.
- talkoita ja ulkoilmatapahtumia on järjestetty sekä etäyhteyksin laulua, runoja, luontotapahtumia ja lasten kerhoja. Isot tapahtumat ovat jäänet järjestämättä koronatilanteessa.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Monet tempaukset ovat olleet kuntalaisten omaa aktiivisuutta ja yhteisöllisyyttä.
- Yhdistysten ja yritysten rooli on iso.

Tiedottaminen

Valtakunnallista tietoa on hyödynnetty (STM, THL, Innokylä ym.) ja ohjeita on jaettu kunnan viestintäkanavilla ja tiedotteissa sekä muussa erilaisessa viestintäkanavissa. Virallista tietoa ja ohjeita (THL, AVI ohjeet ja STM tiedotteet ym.) on seurattu ja on toimittu niiden mukaan esimerkiksi etätyöskentelyn ja etäopetuksen ja kouluruokailun osalta. Sisäisesti ja ulkoisesti on tiedotettu esimerkiksi ratkaisuisista tilojen aukioloihin ja järjestettäviin toimintoihin ohjeiden mukaisesti. Tietoa on seurattu aktiivisesti johtoryhmissä, tiedotettu kuntalaisille medialukutaidosta ja viranomaisviestinnän seuraamisesta turvallisuuden ja luotettavan tiedon suhteen. Tietoa on annettu kuntalaisille, esimerkiksi kerrottu millainen ikääntyneille soitto on, jottei synny väärinkäytöksiä. Palveluiden saatavuuden ja koronavarautumisen tiedottamisessa hyödynnettiin valtakunnallista tietoa. Seurattiin aktiivisesti muuttuvia ohjeita ja päivityksiä sekä valmiit tiedotusmateriaalit on otettu käyttöön.

Muiden lappilaisten kuntien ja toimijoiden toimintamallien ja käytäntöjen hyödyntämistä ovat olleet korona-aikana tiiviit kokoontumiset päivittäin tai viikoittain useimmiten etänä ja eri kokoonpanoilla. Toimijoita ovat olleet muun muassa Lapin kuntajohtajaverkosto, AVI, ELY, sairaanhoitopiirit, Lapin yrittäjien edustus,

Lapin liitto, kansalaisopistot, viestintäverkosto ja AVIN hyvinvointikertomusten kirjoittajaverkosto ja kuntajohtajien Whatsapp-ryhmät. Laajalla kollegapiirillä on työskennelty koronatilanteen eteen, muiden kuntien toimintaa on seurattu ja vinkkejä on saatu oman toiminnan kehittämisen tämän pohjalta. Kuntaliiton ohjeistusta on seurattu ja toimintaa on mallinnettu yhteistyössä sekä hyviä malleja on otettu käyttöön.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Yhteydenpidossa ja verkostoissa on jaettu hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja.
- Kaikissa kunnissa ei ole hyödynnetty millään tavalla hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja.

Kuntien tiedottamisen keinoja

- Kunnan nettisivut, kuntatiedote, sähköpostijakelu henkilöstölle ja luottamushenkilöille, kirjalliset tiedotteet talouksiin joko kerran tai useammin, paikallislehdessä ja Lapin Kansassa viestintä ja ohjeita eri tiloihin muun muassa kauppoihin, ravintoloihin ja toimitiloihin.
- Sosiaalinen media on ollut käytössä, esimerkiksi kunnan Facebook, Twitter ja Instagram ja express.
- Kohderyhmien kontaktointia on toteutettu esimerkiksi soittokierrokset ikääntyneille ja Wilma.
- Mediahaastatteluja on annettu YLE:lle ja matkailijat on huomioitu esimerkiksi Visit Rovaniemi -kanavan kautta.
- Saamenkielistä koronainfoa on välitetty Saamelaiskäräjien avulla kuntien omille sivuille.
- Tietopaketteja on koostettu yhteystiedoista ja ohjeista. Tietoa on annettu henkilöstötiedotteissa, kyläyhdistyksen kokouksissa, nuorten kanavilla, yhteistyötä on tehty järjestöjen ja seurakunnan kanssa.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Viestinnän kohderyhmiä ovat kaikki kuntalaiset, henkilöstö ja sidosryhmät, kohderyhmittäiset ihmiset ja laitokset (oppilaitokset, hammashoitolat, kuntouttava työtoiminta, varhaiskasvatus), yrittäjät, luottamushenkilöt, matkailijat.

Tiedottamisesta ovat vastanneet:

- kunnanjohtajat, osastojen johtajat, hallintoylilääkäri koronaviestinnästä, kansliajohtaja, koronajohtoryhmä ja kunnan tiedottaja ja poikkeusolojen johtoryhmä kunnanjohtajan johdolla.
- viestintäpäällikkö on vastannut viestinnän koordinoinnista.
- henkilöstöohjeita on laadittu johtoryhmän, hallintojohtajan, johtava lääkärin ja työterveyshuollon yhteistyönä.
- toimialakohtaiset henkilöstötiedotteet on annettu esimerkiksi rehtorin toimesta huoltajille ja henkilöstölle.
- vapaa-ajantoimi on tiedottanut omista asioistaan ja hyvinvointikoordinaattori on tiedottanut yhdyshenkilönä järjestöjä.
- kunnanjohtaja on vastannut tiedottamisesta ja toimittajan kanssa on toteutettu viestintää.

- tiedottamisesta on vastannut myös hyvinvointipalvelualueen palvelujohtaja, viestintäasiantuntija yhteistyössä kunnanjohtajan ja hallintojohtajan kanssa sekä kaupungin johtoryhmä.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Usein vastuu tiedottamisesta on esim. kunnanjohtajalla ja toteutukseen osallistuu monia muita tahoja.

Taulukko 10: Järjestötoimijoiden linkki kunnan nettisivuilla.

Onko kunnan nettisivuilla järjestötoimijoiden, www.lappilaiset.fi sivustojen linkki?

	n	prosentti
Kyllä	3	27,27%
Ei	8	72,73%

Taulukosta voidaan todeta, että kahdeksassa kunnassa ei ole kunnan nettisivuilla järjestötoimijoiden linkkiä. Vain kolmella kunnalla on järjestötoimijoiden linkki kunnan nettisivuilla.

7 Jatkuvuudenhallinta koronatilanteessa

Koronavirukseen varautumista johtaa sosiaali- ja terveysministeriö vastaten tartuntatautien torjunnan suunnittelusta, ohjauksesta ja valvonnasta. Varautuminen perustuu kansalliseen pandemiasuunnitelmaan ja sitä ohjaa lainsäädäntö ja periaatteet. Sosiaali- ja terveysministeriö tekee yhteistyötä eri viranomaisten kanssa koronatilanteen materiaalivarautumisen osalta. Varautumistyötä tekevät myös paikalliset ja alueelliset viranomaiset kuten kunnat ja kuntayhtymät, sairaanhoitopiirit ja aluehallintovirastot (STM 4.9.20 varautuminen koronavirukseen).

Jatkuvuudenhallinnalla tarkoitetaan toimintamallia, jolla organisaatio luo valmiuden hoitaa keskeisimmät tehtävät kaikissa tilanteissa. Kuntien tulee pystyä hoitamaan kriittiset tehtävänsä ja turvata asukkaiden hyvinvointi huolimatta ulkoisesta tai sisäisestä toimintaympäristön häiriöstä, uhkasta ja riskistä (Kuntaliitto 2019).

Kotona varautumisen lähtökohta on kotivara. Kotona varautuminen ennaltaehkäisee vaaratilanteiden syntymistä ja auttaa varautumaan henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen erilaisissa vaaratilanteissa. Kotivara riittää ainakin 72 tuntia ja siihen kuuluu sellaisia päivittäisessä käytössä olevia tarvikkeita kuten vettä, ruokaa ja hygieniatuotteita. Siihen kuuluu myös sellaisia tarvikkeita, joilla kodin turvallisuus ja toimivuus taataan vähintään kolmen vuorokauden ajan (Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK).

Kyselykunnissa ikääntyvien kotivara on huomioitu:

- soittokierroksilla avun tarpeen kartoittamiseksi, esimerkiksi ruokapalvelun osalta.
- palopäällikön toimesta on varmistettu valmius toimittaa kuntalaisille puhdasta vettä.
- ikäihmisille ja riskiryhmäläisille on kotiavun palveluohjauksen kautta varmistettu ruoan, lääkkeiden ja hygieniatarpeiden riittävyys ja saanti.
- siivouspalvelu on huolehtinut ikääntyneiden asunnon siisteydestä.
- kunta on järjestänyt toimistosihteerin koordinoimat kauppa- ja apteekki-asiointipalvelut sekä keskuskeittiöstä on voinut tilata ruokaa.
- sosiaalipäivystys on tiedottanut ruokarahamahdollisuudesta sitä tarvitseville, erityisesti ikäihmisille ja lapsiperheille.
- koululaisille on annettu ruokalipukkeet.
- kotivaran huomioiminen on kirjattu valmiussuunnitelmaan ja siitä on tiedotettu yleisesti.
- keskus- ja jakelukeittiöillä on ollut merkittävä rooli tiedottamisessa. Ruokaa on toimitettu useaan yksikköön ja palveluun. Varautuminen on ollut huolellista ja ylimääräisiä, hyvin säilyviä ruokavarantoja on täydennetty.
- lisäksi kuntalaisille on jaettu hävikkiruokaa yhdessä seurakunnan ja SPR:n kanssa turvallisuustekijät huomioiden.

Joissain kunnissa on puolestaan kotivarasta tiedotettu ja muistutettu jo ennen kriisiä. Kriisin aikana ei koettu olevan tarvetta tiedottaa kotivarasta. Kaikissa kunnissa ei ole huomioitu kotivaraa korona-aikana, kotivara on ollut talouksien omalla vastuulla

Joissain kunnissa on ollut kokemus siitä, että valmiussuunnittelu ja sen toteuttaminen on "lapsen kengissä" ja se kaippaa päivittämistä. Koulutus on aloitettu ja sitä jatketaan edelleen.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Etenkin haavoittuvassa asemassa olevia on tiedotettu ja huomioitu.
- Useita toimijoita on osallistunut.
- Kaikista kunnista ei osattu vastata tai ei vastattu kotivarakysymykseen.

Hyvinvointi- ja arjen turvallisuustyön johtaminen koronatilanteessa on tapahtunut kokonaisuudessa poikkeusolojen johtoryhmässä. Hyte- ja arjen turvallisuustyön johdon tehtävänä on ollut epidemian leviämisen estäminen ja oman johtoryhmän kautta konkreettiset terveyteen ja turvaan liittyvät toimet esim. lastensuojelun ennaltaehkäisevän toiminnan johtaminen, laajennettu johtoryhmä, asiantuntijapalaverit ja jatkuva yhteydenpito viranomaisiin.

Sivistys- ja hyvinvointipalvelut ovat olleet johtotyössä ja tehneet yhteistyötä seurakunnan ja järjestöjen kanssa. Poikkeusolojen johtoryhmällä on ollut tehtävänä kuntalaisten tiedotus ja ohjeistus sekä tilannekuvan päivittäminen. Toimialajohtaja ovat tiedottaneet eteenpäin osaltaan ja kunnanjohtaja on pitänyt kunnanhallituksen ajan tasalla. Normaalityö on jatkettu niiltä osin kuin se on mahdollista ja valtiolliset sekä yleiset ohjeet on huomioitu ja sovitettu niitä oman

kunnan tarpeisiin ja alueellisiin ominaisuuksiin sopiviksi. Infoa on annettu alueen toimijoille ja kunnille. Kriisitilannetta on arvioitu ja hyte-työ on huomioitu keskusteluissa ja linjauksissa, kuten kriisipuhelin, kylmiöjärjestelyt, viestintään panostaminen ja kotivaran huomiointi esimerkiksi jakelukeittiöissä.

Kuntien yhteisiä toimintoja

Toiminta varautumis- ja turvallisuustyön on osalla kuntia ollut aktiivista, jopa päivittäistä epidemian tilanteessa riippuen.

- Yhteistyöryhmiä ja niiden kokoontumisia eri kokoonpanoilla, esimerkiksi kunnan johtoryhmät, viranomaiset, työsuojelupäällikkö, kuntajohtajat, Lapin liitto, ELY, sairaanhoitopiirit, AVI, Lapin yrittäjät, pandemiatyöryhmä sairaanhoitopiiri & kaupunki, kehittämisjohtaja ja reittityöryhmä.
- Turvalliseen liikkumiseen liittyviä yhteistyökumppaneita ovat olleet esimerkiksi poliisi, vapepa, SPR, seurakunta, tullit, sähköosuuskunta, lämpölaitos, Lappia, hyvinvointikoordinaattori ja sosiaalijohto.
- Joissain kunnissa on perustettu häiriötilanteen/poikkeusolon johtoryhmä koronan myötä.
- Etäyhteyksiä on hyödynnetty, esimerkiksi Whatsapp-ryhmänä "Valmiusjohtoryhmä".

Kuntien jatkuvuudenhallintaan liittyviä koronatilanteen toimintoja ovat olleet:

- toimivallansiirrot kunnanhallitukselta kunnanjohtajalle tilanteenhallinnan vaatimaan, jatkuvaan ja nopeaan päätöksentekoon liittyen.
- poikkeusolojen johtoryhmä on kokoontunut tiiviisti, jopa päivittäin.
- tilannetta on hallittu, seurattu ja reagoitu Whatsapp-viestein ja etäpalaverilla sekä toimenpiteet, tehtävänjaot ja vastuut on määritelty.
- kaupungin jälleenrakennussuunnitelma, joka sisältää toimintamallien- ja ympäristöjen muutoksen ennakkoinnin on käsitelty. Aiheina ovat olleet muun muassa tilannekatsaukset (mikä tulee pysymään ennallaan/muuttamaan), riskienhallinta, toimintamallit ja koulutus-, vapaa-ajan, sote, elinvoima-aloilla, henkilöstöpolitiikan, hallinnon, talouden ja konserniyhtiöiden toimintamallit, viestintäkokonaisuus ja nuoret.
- lisäksi sidosryhmiä ja kumppaneita on sitoutettu suunnitelmaan sekä sovitettu eri tahojen toimintaa yhteisten tavoitteiden suuntaan.
- etätyöskentely on ollut kunnissa laajasti ja mahdollisuuksien mukaan käytössä.
- suojavarusteita on hankittu etupainotteisesti omaan varastoon, liikunta- ja kulttuuritiloja on suljettu, etäopetukseen on siirrytty, valistus- ja tiedottamistoimet on annettu oikeista rajoitustoimenpiteistä. Konserniyhtiössä on olleet samat toimenpiteet.
- tilanteen arviointia ja ennakkointia on tehty koko kevään ajan, etätyöohjeistuksia on päivitetty, kiireettömiä palveluja on vähennetty resurssien riittävyyden takaamiseksi ja sotehenkilöstön riittävyyttä on varmistettu.
- mahdollisia altistumisia on nopeasti selvitetty ja karanteenipäätöksiä on tehty, kokoontumisrajoituksia on noudatettu, uhkia on pyritty tunnistaminen ajoissa, palveluja on järjestetty tarpeiden mukaisesti ja viestintään on kiinnitetty huomiota.

- yhteistyö viranomaisten kanssa on ollut joustavaa. Kunta on keskittynyt hoitamaan keskeisimmät tehtävät kaikissa koronatilanteissa esimerkiksi ihmisten turvallisuudesta, terveydestä ja toimeentulosta.
- toimenpiteitä ovat olleet viranomaisohjeiden seuraaminen ja noudatus, aktiivisen tiedottamisen lisäksi palautteen kerääminen palvelunumeroissa sekä keskustelun seuraaminen ja väärän tiedon oikaiseminen.
- haavoittuvat ryhmät ja heidän palvelutarpeensa on otettu huomioon, kuten perhetyön resurssit ja ikäihmisten ja lapsiperheiden pärjäämisen varmistaminen yhteydenpidolla.
- varhaiskasvatus- ja koulutyöt on järjestetty tilanteiden ja tarpeiden mukaisesti.
- Terveyspalveluissa on ollut paljon hoitoa etäyhteydellä ja tarpeen mukaan myös lähikontaktissa. Etävastaanoton sähköisiä järjestelmiä on hankittu, arviointityötä on lisätty ja kehitetty ja toiminta on ollut nopeaa.
- Kunnan keskuskeittiön on varautunut ruokailun osalta. Hoito- ja siivoushenkilökunnan riittävyys on varmistettu ja maskeja on annettu vähävaraisille.

Kuntien yhteisiä toimintoja

- Tehokkaan ja asianmukaisen johtamisen rooli on korostunut, esimerkiksi tilannekuvat ja tiedotus.
- Jatkuvuudenhallintaan on osallistunut eri tahoja, esimerkiksi johtoryhmä, sidosryhmät, tartuntatautilääkäri, palopäällikkö, Lapin kuntajohdajat, oma poikkeusolojen johtoryhmä ja poikkeusolojen valmiusryhmä. Yhteistyö on ollut moniammatillista ja - sektorillista sekä erilaisia olennaisia yhteistyöverkostoja hyödynnetty.
- Jatkuvuudenhallintaan vastaus; ei minkäänlaista/ei ymmärrä kysymystä?

8 Yhteistyötahot

8.1 Järjestöt

Lapin alueella on 4783 rekisteröityä yhdistyksiä, joista 68 prosenttia toimii kolmen järjestökeskuksen alueella. Keskuksia ovat Järjestökeskus Kitinen Sodankylässä, Rovaniemen Kansalaistalo Rovaniemellä sekä Meri-Lapin Järjestökeskus Majakka Kemissä. (Lähde: prh 2019/Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys).

Järjestöjen aktiivinen toiminta koki kevätkaudella maaliskuussa suuria haasteita, kun poikkeusolot astuivat voimaan. Toiminta elpyi nopeasti rajoitusten poistossa ja hiljensi järjestön toimialasta riippuen jälleen syksyllä paikallisten ja seutukunnallisten rajoitusten myötä.

Järjestöt ovat organisaatioina ketteriä ja pystyvät nopeasti reagoimaan muuttuviin olosuhteisiin. Tämä näkyi keväällä 2020 poikkeusoloissa, jolloin järjestöt järjestivät nopeasti omia palveluitaan ja toimintojaan etämuotoon. Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry. on koostanut lappilaisten järjestöjen etäpalveluita

lappilaiset.fi -sivustolleen otsikolla Korona-apu Lapissa. Sivustolle ilmoitettiin paljon erilaisia etäpalveluita ja -toimintoja, joita ovat muun muassa erilaiset neuvontapalvelut, keskusteluapu-palvelut, chatit, Whatsapp -ryhmät, ryhmäkeskustelualueet, kotiin tuotavat palvelut, asiointiapu, erilliset ohjeet verkkosivuilla, kerhotoiminta sekä tapahtumat verkossa.

Tästä syntyi järjestöjen kesken myös ajatus siitä, että järjestöjen etäpalvelut ja -toiminnot olisi hyvä kerätä pysyvästi yhteiseen palvelutarjontimeen, josta ne ovat helposti Lapissa asuvien ihmisten löydettävissä. Palvelutarjotin auttaa myös ammattilaisia palveluohjauksessa. Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry haki ja sai Euroopan sosiaalirahaston rahoituksen ”Järjestöjen etäpalvelut käyttöön” -hankkeelle, jonka tarkoituksena on koota järjestöjen etäpalvelut ja -toiminnot helposti löydettäväksi ja saavutettavaksi palvelutarjontimeksi lappilaiset.fi -sivustolle sekä pyrkiä muodostamaan siitä rajapintaratkaisuja esimerkiksi virtu.fi -sivustoon. Järjestöjen etäpalvelut käyttöön -hankkeen tavoitteena on myös kehittää digipalvelukulttuuria ja vähentää digisyrjäytymistä Lapissa. Tarkoituksena on yhteisesti kehittää koulutusta järjestöille etäpalveluista ja -toiminnoista.

Lapissa Euroopan sosiaalirahaston Korona-haussa rahoituksen on saanut myös Lapin ensi- ja turvakoti ry:n ”Aktiivinen osallisuus arjessa” -hanke, jossa tuetaan perheitä ohjatussa verkkovälitteisessä vertaisryhmätoiminnassa. Ryhmätapaamisissa pohditaan yhdessä perheen arkea haittaavia ongelmia ja etsitään niihin ratkaisuja sekä keskitytään tunnistamaan ja vahvistamaan jokaisen vanhemman omia vahvuuksia ja voimavaroja. Ryhmä kokoontuu kahdeksan kertaa eri teemojen parissa. Useita järjestöjä on ollut ESR -hankkeissa osatoteuttajina tai muuten aktiivisesti mukana.

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry pyrkii toiminnallaan tukemaan Lapin alueella toimivia sosiaali- ja terveysjärjestöjä, ja sitä kautta lappilaisia ihmisiä. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen etäpalvelut lisäävät yhdenvertaisuutta, ne mahdollistavat ihmisten osallistumisen hyvinvointia lisäävään ja tukevaan toimintaan välimatkoista - ajasta ja paikasta huolimatta. Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys on hakenut rahoitusta myös Etäpalvelut ja toiminnot sosiaali- ja terveysjärjestöissä - etäpalveluiden tuottamisen käyttäjälähtöinen ideaalimalli - hankkeelle, jonka tavoitteena on tukea ja kehittää järjestöjen etätoimintaa ja etänä tapahtuvaa vapaaehtoistyötä ja sen johtamista.

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys edustaa järjestöjä EXIT koronaturvallinen Lappi -hankkeen ohjausryhmässä. Yhdistys on päivittänyt järjestöjen koronaohjeistusta ja välittänyt monikanavaisesti koronatietoa Lapissa toimiville järjestöille.

8.1.1 Toimintaympäristön muutos korona-aikana

Harvoilla järjestötoimijoilla oli valmiuksia siirtyä suoraan etäkäytänteisiin kevätkaudella. Tässä mielessä väliaikainen lakimuutos yhdistysten vuosikokousten siirtämiseksi oli tärkeä toimenpide. Se antoi järjestöille aikaa reagoida toimintaympäristön muutokseen ja sittemmin sääntömääräiset kokoukset on saatu pidettyä joko turvavälejä noudattaen tai etäyhteyksillä.

Järjestökeskukset pyrkivät omalta osaltaan tukemaan verkostossaan olevia toimijoita digitaalisen toimintaympäristön haltuunotossa. Haasteeksi muodostui

ikäntyneiden vähäinen kiinnostus etämahdollisuuksia kohtaan, palveluista ja tuesta ei niinkään ollut puutetta. Asian tiimoilta järjestettiin mm. yksilö- ja järjestökohtaista tukea sekä koulutuksia. Järjestöjen vapaaehtoisille on kehitetty lisäksi digitaalisia tapoja saada työnohjauksellista tukea sekä koulutuksia, jotka tukevat digitaalisuuden avulla perinteistä vapaaehtoistyötä. Samalla osa vapaaehtoistyöstä on toteutettu digitaalisessa ympäristössä.

Järjestökeskusten kokous- ja toimintatilojen käytölle on olemassa kova paine, mutta käyttöastetta on ollut pakko mukauttaa paikallisten pandemiarajoitusten mukaan. Tämä vaikuttaa myös Järjestökeskusten talouteen vuokratulojen puuttuessa ja tulee näkymään myöhemmin toimintaedellytyksissä.

8.1.2 Yhteistyömuodot ja uudet innovaatiot korona-aikana

Toimintaympäristön muuttuessa järjestöt mukauttivat omaa toimintaansa uuteen tilanteeseen. Näistä mainittakoon mm. etänä järjestetyt vapaaehtoistoiminnan koulutukset, minkä lisäksi apua ja tukea tarjottiin esimerkiksi yli 70-vuotiaille kotona oleville muun muassa Mitä sinulle kuuluu -puhelinpalvelulla ja kotiin toimitettaville ruokakasseilla karanteenissa oleville.

Rovaniemelle ruokakasseja toimitettiin kaikkiaan yli 4000 kassia kaikkiaan yli 300 henkilölle. Kaiken kaikkiaan koronapandemia näyttää lisänneen mm. ruokavun tarvetta, mutta paikallisesti vaihteleva sairastuvuustilanne vaikuttaa välittömästi hakijoiden määrään.

Järjestöjen ja kuntien kumppanuus vahvistui ja kolmannen sektorin tarjoamat mahdollisuudet nähtiin luontevana osana koronaturvallisen arjen rakentamista. Järjestökeskusten tärkeäksi rooliksi nousi vahvistaa kunnan tiedotusta sekä pilotoita ja testata erilaisia digitaalisuuden ja etäkäytänteiden malleja.

8.1.3 Pysyväksi jäävät uuden toiminnan muodot

Korona-aika on vahvistanut järjestöjen ja kuntien sekä järjestöjen ja sairaanhoitopiirien kumppanuutta. Yhteistyö on syventynyt käytännön toimenpiteiden kautta ja on ainakin osittain muuttumassa sopimukselliseksi.

Merkittäviä pysyviä muutoksia tulevat olemaan myös etätyö- ja etäkokouskäytänteiden sekä virtuaalikoulutusten juurtuminen kolmannelle sektorille. Tämä voidaan nähdä merkittävänä edistysaskeleena laajan maakunnan yhteistyömuotojen kehittymiselle tulevaisuudessa.

8.2 Sairaanhoitopiirit

Lapin sairaanhoitopiiri järjesti keväällä 2020 monialaisille toimijoille työpajoja, joissa suunniteltiin koronaturvallista arkea ja helposti sovellettavaa ohjeistusta vapaa-aikaan, matkailuun, työhön ja opiskeluun. Suunnittelun tuloksena syntyi LEXIT - kohti koronaturvallista arkea Lapissa- hanke, johon saatiin rahoitus Euroopan aluekehitysrahoituksesta (EAKR). Hankeen toiminta-aika on 1.6.-31.12.2020. Tavoitteena on tarjota selkeä ja helposti sovellettava ohjeistus mahdollisimman koronaturvalliseen arkeen sovellettavaksi vapaa-aikaan, matkailuun, työhön ja opiskeluun Lapissa sekä huolehtia ohjeistuksen jalkauttamisesta ja tarjoamisesta tarvittavien sidosryhmien käyttöön (yritykset ja järjestöt).

Lapin maakunnalle ja sen keskeisiin toimialoihin koronapandemiolla on merkittäviä vaikutuksia. Tärkeää on, että yhteiskunnan toimintaa voidaan avata mahdollisimman turvallisesti tilanteessa, jossa virusta voi edelleen esiintyä keskuudessamme sekä nopean reagoinnin riskin kasvaessa. Ohjeistus mahdollistaa lappilaisen yhteiskunnan koronaturvallisen avaamisen mm. järjestö- ja harrastustoiminnan turvallisen käynnistymisen ja tätä kautta vahvistaa yritysten toimintaedellytyksiä ja luoda uutta kysyntää Lapissa.

Ohjeistuksille suunnitellaan kohderyhmille soveltuvat markkinoinnin ja viestinnän keinot sekä suunnitellaan ja toteutetaan ohjeiden jalkauttaminen eri kohderyhmille. Hanke mahdollistaa osaltaan lappilaisen yhteiskunnan avaamisen ja turvallisen jälleenrakentamisen, kansalaisten turvallisemman arjen sekä palvelujen avaamisen vaiheittain. Hanke edesauttaa talouden kriisin lievittymistä, edistää pitkällä aikavälillä talouden elpymistä, jälleenrakennusta sekä parantaa yritysten resilienssiä eli kykyä toipua kriisistä. Koronaturvallinenlappi.fi on Lapin sairaanhoitopiirin, Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin ja House of Laplandin toteuttama sivusto, jolla jaetaan tietoa alueen koronatilanteesta ja siihen liittyvistä asioista. Hankkeen kehittämiltä Koronaystävällinenlappi- sivuilta (<https://koronaturvallinenlappi.fi/>) löytyvät tiedot muun muassa Lapin päivittäisestä koronatilanteesta ja- katsauksesta, koronaohjeistuksesta sekä paikkakuntaakohtaiset terveydenhuollon yhteystiedot.

Koronatilanteen toimitoija

- Koronatilanteen perusviestiä on muotoiltu sovellettaviksi eri kohderyhmille ja yhteistyötä sairaanhoitopiirien kesken on tiivistetty, sairaanhoitopiirien infektio- ja viestintäihmiset ovat vastuussa tiedottamisesta.
- Matkailutoimijat ovat rakentaneet matkailijan polkua.
- Nuorisofoorumi on kokoontunut ja evästännyt viestintää nuorille. Lapin alueen nuorille lähti koulujen päättyessä yhteinen viesti sairaanhoitopiireiltä ja koronaturvallisen kesän toivotukset.
- Infektioyksiköiden kyselytunteja on järjestetty useilla eri teemoilla (ikäihmisten toiminta, lasten ja nuorten toiminta, liikunta- ja urheilu ja järjestötoiminta) linjoilla ollut yhteensä satoja toimijoita kunnista, liikunta- ja urheiluseuroista ja järjestöistä.
- Kuntajohtajien ja kuntien tartuntataudeista vastaavien ja viestintäverkon palaverieja on pidetty.
- Kunnanjohtajilta on lähtenyt mediatiedote matkailun turvallisesta avaamisesta.
- Yhteistyönä Lapin liiton kanssa on lähetetty yhteistä kuntaviestintää kuntiin ja asukkaille.
- Mediassa on ollut asia myönteisesti esillä.
- Saamenkielisen viestinnän osalta yhdyshenkilö on nimetty.
- Perusohjeet etäisyys, joukkokokoonantumisten välttäminen, käsi- ja yskimishygienia ovat voimassa.
- Suu-nenäsuojainten käytöstä varaudutaan antamaan ohjeita alueellisesti epidemiatilanteen mukaan. Tieto taudista ja sen käyttäytymisestä kasvaa jatkuvasti.
- Näytteenottoa matalalla kynnyksellä on tarjolla päivittäin ympäri Lappia

8.3 Lapin liitto

Lapin liitto, Lapin kuntajohtajaverkosto, Lapin ely -keskuksen ylijohtaja, Lapin te -toimiston johtaja, Lapin avi:n johto, sairaanhoitopiirien johto ja Lapin Yrittäjien toimitusjohtaja kokoontuivat säännöllisesti koronakeväänä. Laajapohjainen maakunnallinen verkostoyhteistyö mahdollisti Lapin poikkihallinnollisen tilannekuvan muodostamisen ja tuki toimivaltaisen viranomaisen toimintaa. Koronaan varautumisen toimenpiteiden lisäksi käsiteltiin tilanteen vaikutuksia alue- ja kuntatalouteen sekä elinkeinoelämään. Eri organisaatioiden johto sai tiedon käyttöönsä ja vei sitä eteenpäin organisaatioonsa.

Lapin kuntajohtajaverkosto teki useita kannanottoja keväällä, esimerkkeinä Utsjoen kannanotto Suomen ja Norjan rajojen avaamiseksi ja Tornion laakson neuvoston kannanotto Ruotsin ja Norjan rajojen avaamiseksi. Kannanotot ja vaatimukset otettiin valtion toimissa pääasiassa hyvin huomioon. Lisäksi yhteistyötä päättäjien suuntaan vahvistettiin ”Päättäjänä poikkeusoloissa” -verkkotapaamisilla, jonka puheenjohtajina toimivat Lapin liiton hallituksen puheenjohtajiston kansanedustajat Markus Lohi ja Heikki Autto.

Keväällä kerätyn tiedon ja toiminnan pohjalta Lapin liitossa käynnistettiin kesäkuussa 2020 Lapin Korona Exit -hanke, jossa laaditaan laaja-alainen maakunnan tiekartta 2 – 5 vuodelle ja päivitetään Lapin tulevaisuuskuvat 2040 -luvulla vastaamaan uutta tilannetta ja ilmiöitä sen taustalla tarkastellen etenkin vaikutuksia elinkeinoelämään ja yrityksiin. Hankkeen avulla pyritään vahvistamaan ja jatkamaan koronan mukanaan tuomaa tiivistä vuoropuhelua elinkeinoelämän ja toimintaympäristön kehittäjien (maakuntaliitto, kunnat, seutukunnat ja muut toimijat) kanssa sekä lisäämään toimijoiden välistä muutosvalmiutta ja reagoitakykyä. Hankkeen avulla Lapin liitto haluaa myös varmistaa maakunnan ja sen toimijoiden uudistumisen toimintaympäristön kehittyessä.

Hankkeen toimenpiteisiin on osallistunut laaja joukko eri sidosryhmien edustajia. Laajapohjaisen osallistamisen tavoitteena on ollut kohottaa projektiin osallistuneiden henkilöiden systeemistä ymmärrystä toimintaympäristön muutoksesta, synnyttää uutta strategista keskustelua ja kehittää projektiin osallistuvien tahojen tulevaisuuslähtöistä näkemystä ja ajattelua. Tavoitteena on ollut myös sitouttaa osallistuvat sidosryhmät luomaan itse aktiivisesti haluttua ja maakunnan yhteistä tulevaisuutta ja haastamaan vallitsevia oletuksia skenaariotyön avulla. Lisäksi on tunnistettu maakunnan kehityksen painopisteet ja strategisia ja tehokkaita keinoja, joilla vastataan yritysten kehittymisen ja toipumisen tarpeeseen.

Lappilainen hyvinvointi ja elinvoima syntyvät kumppanuudessa maakunnan eri toimijoiden kanssa. Lapin liitto, yhdessä sidosryhmiensä kanssa, on Korona Exit-hankkeen toimenpiteiden avulla pyrkinyt torjumaan ja korjaamaan koronaviruksen aiheuttamia haittoja, samanaikaisesti vahvistaen koko maakunnan ja sen asukkaiden kestävyyttä ja hyvinvointia kriisissä.

9 Johtopäätökset ja nykytila

Kyselyyn vastasi 11 kuntaa. Kyselyn vastausaikaa jatkettiin, jotta saataisiin enemmän vastauksia. Jatkoajasta huolimatta vastauksia ei saatu lisää. Tästä voidaan päätellä, että kunnan henkilöresurssien muutokset koronatilanteessa aiheuttivat haasteita kyselyyn vastaamisessa. Kyselyyn vastanneita kuntia olivat; Salla, Ylitornio, Rovaniemi, Kemi, Utsjoki, Inari, Kolari, Posio, Simo, Muonio ja Tornio. Tulosten luotettavuuteen ja yleistettävyyteen voidaan todeta, että vastaajakuntien joukossa olivat Lapin kaupunkikunnat Rovaniemi, Tornio ja Kemi sekä joukko pienempiä kuntia eri puolilta Lappia. Alueellinen ja paikallinen näkökulma tulivat vastauksissa hyvin esille.

Lapissa lasten ja lapsiperheiden, nuorten, työikäisten sekä ikääntyneiden sisäiset ongelmat ovat kyselyn mukaan lisääntyneet lähes kaikissa kyselyyn vastanneissa kunnissa. Havainnot ovat samanlaisia kuin valtakunnallisissa Koronatilannetta kuvaavissa tuloksissa.

Perheille on suunnattu monia avun muotoja, kuten perhetyötä, taloudellista tukea, tukiperhetoimintaa, kotipalvelun virka-ajan jatkaminen myöhempään, tuettu sähköisten alustojen käyttöä sekä palveluja on annettu kotona ja ulkona. Neuvolapalvelut ovat olleet vaihtelevia. Isommissa kunnissa henkilökuntaa on siirretty ja toimintaa on supistettu. Pienessä kunnassa on hyödynnetty kotikäyntejä suojaimeen.

Koulun tukimuotoja ovat olleet muun muassa etäopetus, henkilöstön siirrot koulun työntekijöiksi, tehostettu oppilashuoltoryhmien toiminta, koulujen välinen yhteistyö, ohjeiden ja suositusten noudattaminen sekä kirjastopalveluiden lukulaatitkot kouluille. Kouluterveydenhuollon terveydenhoitaja on siirretty muihin tehtäviin, jolloin rokotusaikoja, kontrollimittauksia ja tarkastuksia on siirretty. Kokeemus terveydenhoitajan ja oppilashuoltoryhmän tärkeydestä on vahvistunut, koska sen on todettu tuovan turvaa ja varmuutta. Etäopetus on totutettu opettajan, kuraattorin, sosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän toimesta päiväkodista tai muualta kunnasta. Etäohjausta ja oppimisen tukea on annettu etänä sähköisin menetelmin ja joissain kunnissa lähitukena.

Tuen muotoja nuorille ovat olleet, kadonneiden nuorien tavoittaminen, muut tavat viettää aikaa yhdessä, tiimityö, etänuorisotilat, striimitiimit, jalkautuva työ, yhteistyön lisääntyminen eri toimijoiden kanssa ja osallisuuden lisääminen sekä yhteiset tapahtumat. Kyselykuntien nuorista yli puolet ovat noudattaneet rajoituksia ja ohjeita, haasteita noudattamisessa on 36,36 % nuorilla.

Työikäisten sosiaali- ja terveystalvueluita on voitu tarjota lähes normaalisti, etäkätälntöjen aloittaminen ja suosiminen on ollut yleistä. Etäpalveluja on järjestetty työterveyshuollosta, sosiaali- ja terveystalvueluista, parisuhdepalveluista, mielenterveystalvueluista. Tarjolla on ollut ryhmä- ja yksilömuotoista toimintaa.

Ikääntyneitä on tuettu puhelinoitolla ja tiedusteltu avun tarpeita. Vaihtelua on ollut eri ikäisillä ikääntyneillä esimerkiksi yli 70- vuotiailla ja yli 80 -vuotiailla. Joissain kunnissa on syntynyt puhelujen jälkeen jatkokontakteja, esimerkiksi mielenterveystalvueluihin. Asiointiapua on ikääntyneille annettu kauppoissa ja apteekeissa.

Lähes kaikki kunnat hyödyntävät jatkossa toimintamallien, käytäntöjen ja yhteistyöverkostojen hyödyntämisen palvelujen järjestämisessä. Yhteistyöverkostojen kumppaneita ovat olleet sosiaali- ja terveystieteiden, järjestöt, seurakunnat, vapaaehtoiset, kuntalaiset, muut toimijat ja kunnat, taksit ja kuljetuspalvelut. Yhteisiä suunnitelmia on tehty eri toimijoiden kanssa. Pienessä kunnassa yhteistyö on mahdollista toteuttaa asiakaskeskeisesti ja tiedon jakaminen sekä ajantasaisuus on helppoa. Henkilöstön siirtoja toisiin toimipisteisiin on myös tarpeen mukaan tehty.

Valtakunnallisia yhteisiä havaintoja ovat muun muassa henkilöstön siirrot muihin tehtäviin ja eriarvoisuus ehkäisevien peruspalvelujen saannissa. Perheiden taloudelliset vaikeudet, yksinäisyys ja turvattomuus, vanhemmuuden haasteet ja parisuhde- sekä mielenterveysongelmat olivat kasvaneet huomattavasti edellisvuoteen verrattuna. Neuvolan terveydenhoitajat tekivät enemmän yhteistyötä lapsiperheiden kotipalvelun, perhetyöntekijän ja psykologin kanssa.

Valtakunnallisesti ja Lapin kyselykunnissa oli lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa oli tehty paikallisesti vaihtelevia ratkaisuja palvelujen järjestämisessä korona-aikana. Molemmissa palveluissa lähikontaktit vastaanotoilla ja kotikäynnit olivat vähentyneet selkeästi. Huoli lasten, nuorten ja perheiden tilanteista on kasvanut myös lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa.

Valtakunnallisiin kyselyihin verrattuna Lapin tulokset nuorten osalta ovat osin samanlaisia. Toimijoista noin puolet arvioi perheiden taloudellisten vaikeuksien, mielenterveysongelmien, vanhemmuuden haasteiden, lasten ja nuorten pahoinvoinnin sekä yksinäisyyden ja turvattomuuden lisääntyneen merkittävästi syksyyn 2019 verrattuna. Vastauksista ilmenee, että lastensuojelun piiriin tulee aiempaa vaikeammassa tilanteessa olevia lapsia ja nuoria. Erityisesti perhetyötä, kotipalvelua ja sekä kasvatus- ja perheneuvontaa on saatavilla vähemmän kuin syksyllä 2019. Yhteenvetona voidaan todeta, että lasten, nuorten ja perheiden perustason palvelujen ja lastensuojelun saatavuutta on heikennetty samanaikaisesti, kun lasten, nuorten ja perheiden tuen tarpeet ovat kasvaneet. Tehtyjen ratkaisujen seurannaisvaikutukset voivat olla suuria ja kalliita.

Kyselyn mukaan yhteisöllisyyttä tukevia tempauksia ja tapahtumia kunnissa on järjestetty eri ikäisille kuntalaisille sekä kunnan, järjestöjen ja yritysten toimesta hajautetusti ja turvajärjestelyin. Rajoitusten purettua livetapahtumia on hiljalleen järjestetty turvallisuus huomioiden useammassa kunnassa.

Viestinnän kohderyhmiä ovat kaikki kuntalaiset ja tiedottamisesta ovat vastanneet pääsääntöisesti kunnanjohtaja, poikkeusolojen johtoryhmä, henkilöstö ja sidosryhmät

Koronatilanteessa tehokas ja asianmukainen johtamisen rooli on korostunut, esimerkiksi tilannekuvat ja tiedotus. Jatkuvuudenhallintaan on osallistunut eri tahoja. Yhteistyö on ollut moniammatillista ja - sektorillista sekä erilaisia olennaisia yhteistyöverkostoja hyödynnetty. Joissakin kunnassa ei ollut minkäänlaista jatkuvuudenhallintaa ja osa kuntien vastaajista ei ymmärtänyt kysymystä.

Keskeisimpiä yhteistyötahoja ovat olleet kunnat, järjestöt, sairaanhoitopiirit, Lapin liitto, yritykset, seurakunta ja aluehallintovirasto. Valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen yhteistyö on ollut koronatilanteessa laaja-alaista ja

monimuotoista. Järjestöjen lappilaiset.fi- sivusto ei ollut kaikkien kyselykuntien internet-sivuilla, joten tiedottaminen järjestötoiminnasta kaipaa kehittämistä.

9.1 Alueellinen varautuminen ja tilannekuva

Kevään epidemiatilanteessa yhteistyöfoorumeina toimivat jo aiemmin asetetut sekä toimineet alueelliset valmiustoimikunnat. Epidemian ensimmäisessä aallossa ne toimivat verkostoina, joissa yhteensovitettiin toimia sekä jaettiin valtakunnallista ja alueellista tilannekuvaa. Voidaan todeta, että tämä toimintamalli osoitti tarpeensa ja toimivuutensa myös meneillään olevassa epidemiatilanteessa.

Valmiustoimikuntien verkostotyötä täydensivät eri alueille perustetut alueelliset valmiusfooromit sekä turvallisuustoimikunnat, joiden perustyö ja toiminta on hyvin samankaltaista kuin valmiustoimikuntien työ.

Syksyn tilanteessa valmiustoimikuntien työ ja rooli yhteensovitettiin alueellisten pandemiaryhmien kanssa, jolloin päällekkäisyyttä toiminnoissa ei syntynyt.

Kokonaisuutena voidaan todeta, että jo ennalta luotuja ja vakiintuneita varautumisen alueellisia rakenteita käytettiin tehokkaasti hyväksi epidemiatilanteessa (Henttu, Joni 2020).

9.2 Koronaepidemian nykytila

Koronavirusepidemian ensimmäinen aalto alkoi Suomessa maaliskuussa 2020 ja päättyi kesä-heinä-kuun vaihteessa. Suomi otti maaliskuussa nopeasti käyttöön suosituksiin, normaaliolojen lainsäädäntöön ja valmiuslainsäädäntöön perustuvan toimenpiteiden kokonaisuuden. Laajamittaisilla sosiaalisten kontaktien vähentämiseen tähtäävillä suosituksilla ja rajoituksilla onnistuttiin estämään viruksen leviämistä yhteiskunnassa, turvaamaan terveydenhuollon kantokyky ja suojelemaan erityisesti riskiryhmiin kuuluvia ihmisiä.

Maailmalla COVID-10-pandemia jatkui koko ajan vaikeana ja tartuntojen määrä lähti Suomessa hitaasti nousuun elokuusta 2020 alkaen. Marraskuussa epidemiatilanne paheni nopeasti useiden sairaanhoitopiirien alueella. Epidemian torjunta pohjautuu nyt joulukuussa 2020 normaaliolojen lainsäädäntöön, jolloin keskeistä ovat alueelliset tartuntatilanteeseen perustuvat suositukset ja rajoitukset. Sen johdosta koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin ja turvallisuuteen voivat erota sairaanhoitopiirien ja myös kuntien välillä paljon. Tämä tuo haastetta kuntien toimintaan. Tilanteisiin ja tarpeisiin tulee reagoida paikallisesti ja nopeasti. Toimintaa tulee johtaa ja siitä tulee viestiä aktiivisesti. Epidemian ensimmäisessä aallossa saadut kokemukset ja hyvät toimintakäytännöt ovat tässä tärkeä apu.

Vaikka koronavirusepidemian toinen aalto tätä kirjoittaessa jyllää maassamme, niin valoa on kuitenkin näkyvissä. Tammikuussa 2021 päästää todennäköisesti aloittamaan kansalaisten rokottaminen koronavirusinfektiota vastaan. Ensimmäisenä rokotteen saavat ne sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät, jotka hoitavat koronapotilaita tai ovat työssä vanhusten hoivapalveluissa. Sen jälkeen ovat vuorossa iän tai terveydentilan vuoksi vaikean koronavirusinfektion riskissä olevat henkilöt. Rokottamisesta huolimatta koronavirusepidemian vaikutukset

hyvinvointiin, palveluihin, talouteen ja koko yhteiskuntaan kestävätkin vielä pitkään (Kekki, Tapio 2020).

10 Lähteet

Hakulinen, Tuovi; Hietanen-Peltola, Marke; Hastrup, Arja; Vaara, Sarianna; Jahnukainen, Johanna; Varonen, Päivi (2020). *"Pahin syksy ikinä"* - Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronasyksynä 2020.

Hietanen-Peltola M, Vaara S, Hakulinen T & Hastrup A (2020). Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronakeväänä 2020. THL, Työpaperi 26/2020.

Kestilä, Laura & Härmä, Vuokko (2020). *COVID-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen.*

Lapin Ensi- ja turvakoti (2020) *"Aktiivinen osallisuus arjessa"*

Lapin sairaanhoitopiiri, Länsi-Pohjan sairaanhoitopiiri, House of Lapland 2020 [Koronaystävällinenlappi.fi](https://www.koronaystävällinenlappi.fi)- sivut

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry (2020) *"Järjestöjen etäpalvelut käyttöön"*

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry (2020) *järjestöjen koronaohjeistusta*

Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry (2020) *Korona-apu Lapissa.*

Kuntaliitto (2019) Varautuminen ja jatkuvuudenhallinta <https://www.kuntaliitto.fi/yhdyskunnat-ja-ymparisto/turvallisuus/varautuminen-ja-jatkuvuudenhallinta>

Kyllönen, M., Tahvanainen R., Karlsson, O. & Liljeström A. Oppilashuolto keväällä 2020 viikko 41

Lahtinen Jenni & Salasuo Mikko (2020). *"Harrastusten keskeytyminen harmitti"*. Tutkimus nuorten kokemuksista korona-aikana: vapaa-aika ja harrastaminen. Näkökulma 64. Nuorisotutkimusverkosto 2020.

THL (2020) Ikääntyneen on syytä välttää koronavirustartuntaa - hyvinvointiin ja toimintakykyyn kannattaa kiinnittää huomiota <https://thl.fi/fi/-/ikaantyneen-on-syyta-valittaa-koronavirustartuntaa-hyvinvointiin-ja-toimintakykyyn-kannattaa-kiinnittaa-huomiota> (THL 19.5.20)

THL (2020) Koronakevään aikana suomalaisten työhyvinvointi jopa parani <https://www.thl.fi/koronakevaan-aikana-suomalaisten-tyohyvinvointi-jopa-parani/>

THL (2020) *Korona epidemia ei näytä lisänneen työikäisten psyykkistä kuormitusta*

THL (2020) Koronan vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/ajankohtaista/koronan-vaikutukset-yhteiskuntaan-ja-palveluihin>

THL (2020) *Osallisuuden edistäminen*

SPEK (2020) Varautuminen kotona <https://www.spek.fi/turvallisuus/varautuminen-ja-paloturvallisuus/varautuminen-kotona/>

STM (2020). Koronavirus Suomessa: tartuntojen määrät kasvaneet jyrkästi koko maassa *Koronaverkkolähteykset kuntiin.* STM 8.4.2020. (luettu 3.8.2020).

STM (2020) Varautuminen koronavirukseen <https://stm.fi/varautuminen-koronavirukseen> (luettu 4.9.2020).

STM (2020) tiedote <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/mita-yli-70-vuotiaan-pitaa-ottaa-huomioon-koronavirustilanteessa- valtioneuvosto/>

Stressi, huoli ja yksinäisyys- koronaepidemian vaikutukset lasten ja nuorten elämään [Pelastakaa Lapset 2020 -kysely](#)

Valtioneuvosto 23.6.2022 tiedote 445/2020 <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallituslinjasi-neuvottelussa-rajakysymyksista-etatyosta-ja-yli-70-vuotiaita-koskevista-suosituksista>

Lapin aluehallintovirasto

Rovaniemi

2021